

ARAŞTIRMA / ARTICLE

Kentsel Korumada Yerel Koruma Kapasitesi; Gaziantep ve Şanlıurfa Kentleri üzerinden Değerlendirme

Local Capacity in Urban Conservation, Case Studies; Gaziantep and Şanlıurfa

ID Burak Belge

Mersin Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Mersin

ÖZ

Kentsel koruma müdahaleleri ve yerel halk tarafından benimsenmesi değerlendirildiğinde, bazı kentlerde yapılan çalışmaların benzerlerine göre daha başarılı olduğu görülmektedir. Uluslararası belgeler, kentsel korumayı belirli bir kurumun görevi olarak değil, farklı aktörlerin ortak sorumluluğu olarak tanımlamaktadır. Sorumluluk, toplumun her düzeyinde bilinç ve farkındalık gerektirir. Yerel aktörlerin ve kurumların koruma faaliyetlerindeki rolleri, tarihi çevre ile doğrudan ilişkileri nedeniyle önemlidir. Bu bağlamda makalede, kentsel koruma sürecinin başarısı ve etkili sonuçlarında bir faktör olarak tanımlanan yerel koruma kapasitesi kavramı anlatılmaktadır. Yerel koruma kapasitesi, yerel yönetimler ile yerel toplum arasındaki yetkinlik, deneyim, bilgi birikimi ve kentsel korumaya olan bağlılıkları arasındaki karşılıklı ilişki ağının bütünü olarak tanımlanmaktadır. Gaziantep ve Şanlıurfa örnek çalışma alanları olarak seçilmiştir. Her iki şehirde de 2004 yılından itibaren yoğun olarak kentsel koruma çalışmaları yürütülmektedir. Bu nedenle, yaklaşık 20 yıllık bir süre için karşılaştırmalı bir değerlendirme yapılabilmektedir. Bu bağlamda, öncelikle 2011 yılında tamamlanan araştırma sonuçlarından hareketle, Gaziantep'in yerel koruma kapasitesinin özellikle birlikte iş yapabilme becerileri açısından Şanlıurfa'ya göre daha yüksek olduğu vurgulanmaktadır. Daha sonra yerel koruma kapasitesindeki farklılıklar, son 10 yılda bölge ve şehirlerdeki değişimlere dayalı olarak bir değerlendirme yapılmaktadır.

Anahtar sözcükler: Gaziantep; kentsel koruma; Şanlıurfa; tarihi kent merkezi; yerel koruma kapasitesi.

ABSTRACT

When we evaluate urban conservation interventions and their adoption by the local people, it is seen that the studies carried out in some cities are more successful than in similar ones. International documents define urban conservation as a joint responsibility of different actors rather than the task of a specific institution. The responsibility requires consciousness and awareness at every level of society. The roles of local actors and institutions in conservation activities are essential because of their direct relationship within the historical environment. In this context, the article describes the term of local conservation capacity that will be defined as a factor in the success and effective results of urban conservation process. Local conservation capacity is defined as the whole of the interrelationship network between local authorities and the local community, together with their competence, experience, know-how, and dedication to urban conservation. Gaziantep and Şanlıurfa were selected as case study areas in order to elaborate local conservation capacity. In both cities, some sort of urban conservation works had been completed since 2004, so a comparative evaluation is probable to be made for a period of approximately 20 years. In this context, first of all, based on the results of the research completed in 2011 it is emphasized that the local conservation capacity in Gaziantep is higher than in Şanlıurfa, especially in terms of ability to working together. Afterward, an evaluation is made based on differences in local conservation capacity, changes in the region and cities in the last 10 years.

Keywords: Gaziantep; Urban conservation; Şanlıurfa; historic city centre, local conservation capacity.

Makale, yazarın Doktora Tez çalışmasının (Belge, 2012) geliştirilmiş halidir. Makale yazılırken, doktora tez çalışması sonrasında ortaya çıkan değişiklikler ve gelişmeler dikkate alınarak, literatür güncellenmiş ve örnek çalışma alanlarında yaşananlara ilişkin değerlendirmeler yapılmıştır. Doktora tez çalışmasında yürütülen saha çalışması kapsamında yeni bir çalışmanın zaman ve finansal kısıtlılıklar nedeniyle yapılması mümkün olmadığı için, güncel duruma ilişkin değerlendirmeler kısa saha çalışmalarına ve kurumlardan elde edilen yeni bilgi-belgelere dayanmaktadır.

Geliş tarihi: 28.03.2019 Revizyon tarihi: 21.08.2022
Kabul tarihi: 28.08.2022 Online yayımlanma tarihi: 21.02.2023
İletişim: Burak Belge
e-posta: burakbelge@mersin.edu.tr

TMMOB
Şehir Plancıları Odası

I. Kentsel Korumada Yerel Aktörlerin Rolü

Kentsel koruma çalışmalarının sürdürülebilirliği ve yerel halk tarafından benimsenmesi açısından bakıldığında, bazı kentlerde yürütülen çalışmaların benzer nitelikteki kentlere göre daha başarılı olduğu görülmektedir. Yazın incelendiğinde kentsel korumanın, belirli bir otorite ve/veya kurumun görevinden daha çok, farklı aktörlerin ortak sorumluluğu olarak tanımlandığı görülmektedir. Tanımlanan bu sorumluluk toplumun her düzeyinde bilinç ve farkındalık gerektirmektedir. Özellikle yerel düzeydeki bilinç ve farkındalık düzeyi kritik bir öneme sahiptir.

Bu nedenle, çok aktörlü ve tarihi çevrenin özgün koşullarına göre değişken bir yapıya sahip olması gereken, ancak ortak sorumluluklar ile başarılı olabileceği bilinen kentsel korumanın, yerel yönetim süreci olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Habermas (1984, 1987) ideal konuşma durumunu karşılıklı anlayış ve özgür bir konuşma alanı içerisinde tüm aktörlerin katılımına izin verilmesi olarak tanımlar. Pierre (1999, s. 376) 1980–90'lı yıllarda, toplum-devlet ilişkileri ve kapasitesi üzerine kurumsallaşmanın ilk, yönetişiminin ise ikinci değerler dizisi sıçrayışı olduğunu belirtir. Yönetişim, zamanla bir süreci birlikte yönetme olarak tanımlanmıştır (Rhodes, 1996, s. 625–53).

Yönetim ve yönetişim arasındaki temel fark ise sivil toplumun sürece katılımı olarak ortaya konulmaktadır (Harpham ve Boateng, 1997, s. 65; Stoker 2002, s. 17; Graham vd., 2003, s. 1–3). Harvey (1989, s. 4) kentsel yönetişim kavramının yerel kurumlara yetki ve sorumluluklar verilmesi ile ortaya çıktığını vurgular. Yerindelik bağlamında yerel nüfusa daha verimli hizmet sunmak isteyen yerel otoritelerin tüm karar alma süreçlerine yayılması fark yaratmaktadır (Harvey, 1989, s. 7–9). Başka bir ifadeyle, beraber iş yapabilme becerisi daha gelişmiş olan kentler diğer kentlere göre daha iyi örgütlenmektedir. Rhodes (1996) yönetişim kavramının yönetim kavramında daha geniş ilişki ağı içerdiğini belirtmektedir. Bu ilişki ağı içerisinde karşılıklı güven ve ortaklıklar, karar alma süreçlerini etkilemektedir. Sonuç olarak, yerel yönetişim kavramı kamu-özel-sivil toplum öğeleri arasında yer alan değişken düzeydeki ve içerikteki ilişkiler ağı olarak tanımlanabilmektedir (Rhodes 1999; Pierre 1999; Davies 2002; Stoker 2002 ve DiGaetano-Strom 2003).

Yönetişim kavramı çerçevesinde değerlendirilmesi gereken diğer önemli bir husus ise sürecin başarısındaki aktörlerin etkisidir. Harpham ve Boateng (1997, s. 74–76) uygun aktörler, aktörlerin harekete geçme becerisi ve sürecin izlenebilmesini başarı ölçütleri olarak sıralarken, Kübler ve Heinelt (2005, 11–23) ise sivil toplumun yapısı, yerel otoriteler ve karar alma süreçlerinin açıklığına dikkat çekmektedir. Ancak, yazında tanımlanan temel değişkenler, benzer toplumsal yapı ve yasal-yönetimsel çerçevede içerisinde farklı yönetim süreçlerinin nasıl ortaya çıktığı ve başarı sağlama oranlarının farklılaştığı konusunu açıklamakta yetersiz kalmaktadır (Ataöv ve Eraydın, 2011). Bu farklılıkların oluşmasındaki temel etmenleri

Ataöv ve Eraydın (2011, s. 119–120) yerel ölçekte ilişkilerin nitelikleri, toplumun beraber iş yapabilme becerisi, yönetim gelenekleri, sektörel dinamikler ve yerel dinamikler olarak belirtmektedir. Bu noktada, yerel otoriteler veya kurumlar ile yerel toplum arasındaki ilişkinin önemi ön plana çıkmaktadır. Kurumların veya yerel toplumun iş yapabilme becerilerinin yanı sıra karar alma süreçlerine dâhil olabilmek, sorumluluk alabilmek ve diğer aktörler ile ilişki kurabilmek bütünlük bir kapasite tanımlamaktadır. Bu çerçevede, tarihi çevrede ortaya çıkan farklı korunmuşluk durumlarının yanı sıra, geliştirilen ve uygulanan koruma stratejilerinin etkili ve başarılı olabilmesinde de yerel kurumlar ve yerel toplum etkisi önemli bir girdi olarak görülmektedir.

Kentsel korumada yerel aktörlerin artan sorumluluklarının rolü kültürel mirasın korunmasına ilişkin yazında sıkça vurgulanmaktadır (Dobby 1978; Kain 1981; Lichfield 1988; Pearce 1989; Larkham 1996; Tiedell vd. 1996; Townsend ve Pendlebury 1999; Orbaşlı 2000; Cohen 2001; Melissinos 2001; Pickard 1998,2001,2002; Wagner vd., 2005; Siravo 2015). Tablo I'de görülebileceği üzere kültürel mirasın korunması hakkındaki uluslararası dokümanlarda da yerel otoritelerin sorumlulukları ve yerel toplumun katılımı, sürece dâhil olma ve aktif rol-sorumluk almaya yönelen bir değişime konu olmuştur. Dokümanlar yerel kurum ve toplumlar için korumayı ortak bir sorumluluk olarak tanımlamakta ve tarafların sürece katılımının önemi vurgulanmaktadır. Bu noktada katılım, yaşayan miras kavramıyla birlikte yerel halkı ve kurumları kültürel mirasın bir parçası olarak görmektedir.

Tablo I'de görüldüğü üzere, yerel yönetimler ve yerel halk tarihi kent merkezlerinin korunmasında önemli aktörler olarak görülmüştür. Yerel yönetimler tarihi alanların planlanması ve yönetimi rolünü merkezi otoriteler ile paylaşırken, yerel halkın, mülk sahiplerinin veya kiracıların katılımı, özellikle planlama ve yönetim açısından koruma faaliyetlerini desteklemektedir. Shipley ve Kovacs'ın (2008) uluslararası belgeler üzerine yaptığı araştırma, kentsel koruma politikalarının meşrulaştırılması için yerel katılım ve işbirliğine dayalı yönetimin uzmanlık ve profesyonelle beraber bir gereklilik olduğunu göstermektedir. Clark (2001, s. 103–112) benzer şekilde koruma sürecindeki güncel ihtiyaçları kararların demokratikleştirilmesi, mesleki uzmanlık ve sorumluluk paylaşımı olarak vurgulamaktadır.

Geçmişte temel ilkeler çerçevesinde kentsel koruma kararlarının büyük ölçüde uzmanlar tarafından alındığı, açık veya şeffaf olmayan, nispeten "yukarıdan aşağıya" bir süreç oluşmuştur. Günümüzde, kararların aşağıdan yukarıya meşru bir toplumsal sürece dönüşmesi gerektiğini belirtmektedir. Kentsel korumanın ortak bir sorumluluk olmasıyla beraber, aktörlerin bilinç ve farkındalık düzeyiyle de ilişkili kaygılar bulunabilmektedir. Kültürel mirasın kırılğan ve hassas yapısı nedeniyle, uzman görüşü ve deneyimin sürecin meşruiyeti için gereklilik olduğuna ilişkin elitist bir yaklaşım da bulunmaktadır.

Tablo 1. Uluslararası belgelerde yerel otoritelerin sorumlulukları ve yerel katılıma ilişkin anahtar kelimeler - kavramlar

Uluslararası belgeler	Yerel otoritelerin sorumlulukları	Yerel halkın katılımı
UNESCO önerileri, 1972/1976	Sürekli işbirliği Yerel yetkililerin cesaretlendirilmesi ve desteklenmesi	Yerel halkın öneri ve yardımları Topluluk ve birey arasında sürekli işbirliği Yerel halkın katılıma çağırılması
Amsterdam Bildirgesi, 1975, Avrupa Konseyi	Mimari mirasın korunması için özel sorumluluk/ Bilgilendirme yöntemleri Fikir ve bilgi alışverişi/Danışma tekniklerinin iyileştirilmesi	İlk etaplarda/erken bilgilendirme Yerel halkın görüşlerinin alınması
Appleton Tüzüğü, 1983, ICOMOS Kanada	Disiplinler arası teknik ekip	Bireysel sorumluluklar Meşru bir hak olarak katılım Yerel halk ile görüş alışverişi ve meşru mutabakat
Granada Tüzüğü, 1985, Avrupa Konseyi	Yerel otorite ve halk arasında iş birliği Sponsorluk	Yerel otorite ve halk arasında iş birliği
Washington Tüzüğü, 1987, ICOMOS	Korumanın her ölçekteki plana dâhil edilmesi	Yerel halkın katılımının önemi ve koruma sürecine desteği Genel bilgilendirme programları
Nara Özgünlük Belgesi, 1994, ICOMOS		Çok disiplinli ve toplumsal mutabakat Kültürel mirasın yönetiminde sorumluluk
Faro Tüzüğü, Avrupa Konseyi, 2005	Kamu kurumları, uzmanlar, mülk sahipleri, yatırımcılar, sivil toplum kuruluşları ve sivil toplum ile ortak eylemler	Sivil toplum ile ortak eylemler
XI'AN Tüzüğü, ICOMOS, 2005	Planlama süreci ve yönetimi	Yerel toplumla işbirliği ve katılım
Kültürel ifadenin çeşitliliği Sözleşmesi, UNESCO, 2005	İşbirliği	Yerel halkın aktif katılımı Yenilikçi ortaklık modellerinin geliştirilmesi
Quebec Bildirgesi, Yerin Ruhunun Korunması, ICOMOS, 2008	Kamu kurumları, yerel otoriteler, sivil toplum kuruluşları ve ilgili kurumlar uzun erimli stratejik planlar geliştirmeli	Yerel halk bilinçli ve hazırlıklı olmalı Farklı iletişim ağları geliştirilmeli
Kültür Rotaları Tüzüğü, ICOMOS, 2008	Uluslararası ve ulusal düzeyde işbirliği	Kamu bilincinin uyarılması Rotayı paylaşan alanların sakinlerinin katılımı
UNESCO önerileri, tarihi Kentsel Peyzaj, 2011	Kamu ve özel sektör paydaşları ortaklıklar yoluyla işbirliği yapılması Tüm paydaşları içerecek şekilde kapasite artırımı/inşası	Sivil katılım araçları, Kentsel yönetim, gruplar arasında arabuluculuk ve müzakere Kültürlerarası diyalog
Kalkınmanın itici gücü olarak Miras, Paris Bildirgesi, ICOMOS, 2011	Yerel ve ulusal yetkililerin, kalkınmanın itici gücü olarak mirasın tasarımında ve uygulanmasında kilit rolü İşbirliği	Yerel halk ve sivil toplumun kilit rolü İşbirliği Yeterli bilgi ve zaman

Türkiye’de kentsel koruma süreçlerini yerel katılım ve yerel aktörlerin işbirliği çerçevesinde değerlendirdiğimizde, yerel halkın bilgilendirilmesi ve müdahale süreçlerinde ikna veya arabuluculuk arasında görev tanımları ortaya çıkmaktadır. Koruma amaçlı imar planı süreci açısından bir değerlendirme yaptığımızda ise, ilgili mevzuatta yapılan düzenlemeler ile

plan hazırlama sürecinde en az iki kez yapılması zorunlu olan yerel katılım toplantıları, daha sonra yapılan düzenlemeler ile zorunlu olmaktan çıkarılmıştır. Koruma amaçlı imar planlarının kentsel koruma süreçlerindeki etkisi, planlama sürecinde aktörlerin görüş ve önerilerinin not edilmesi ve plan kararlarına hangi oranda yansıtılabildiğine ilişkin tartışma, başka bir

Tablo I (devamı). Uluslararası belgelerde yerel otoritelerin sorumlulukları ve yerel katılıma ilişkin anahtar kelimeler - kavramlar

Uluslararası belgeler	Yerel otoritelerin sorumlulukları	Yerel halkın katılımı
Valetta İlkeleri, Tarihi Kentlerin, Kasabaların ve Kentsel Alanların Korunması ve Yönetimi, ICOMOS, 2011	İyi yönetim İşbirlikleri, çok disiplinli kurumsallaşma	Katılım Yeni demokrasi kurumları Yerel halkın farkındalığına dayalı karşılıklı anlayış Yerel topluluklar ve profesyonel gruplar arasında ortak hedef arayışı
Floransa Bildirgesi, İnsani Değerler olarak Miras ve Peyzaj, ICOMOS, 2014	Rehber oluşturma ve ağ geliştirme Yeni teknoloji kullanımı	Yerel toplumun turizm ve korumada rol sahibi olması, kültürel mirasın takdir edilmesi ve kapasite geliştirme Toplum temelli yaklaşım
Kırsal Peyzajın Miras olarak Korunması İlkeleri, ICOMOS-IFLA, 2017	Kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları ve üniversiteler arasında kapsamlı ve sürekli işbirliği Öğrenme, eğitim ve paylaşımın desteklenmesi	Yerel halkın bilgi kaynağı olarak kabul edilmesi Yerel halkın kilit paydaş olarak kabul edilmesi
Delhi Bildirgesi, Miras ve Demokrasi, ICOMOS, 2017	Kültürel mirasın tespiti, değerlendirilmesi, belgelenmesi ve korunması konusunda artan sorumluluk	Kapsayıcı demokratik yerel katılım süreçleri Yaşayan mirasın sürdürülebilirliği
Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları, Politika Rehberi, ICOMOS, 2021		Sosyal kaynaşma ve diyalog sağlamakta mirasın birleştirici gücü Ortaklıklar oluşturmak için mirasın yarattığı ortak payda

araştırmanın konusu olarak ayrıca çalışılmalıdır. Son yıllarda, özellikle belediyelerin öncü olduğu kentsel koruma müdahalelerinin sayısı artmaktadır. Tarihi Kentler Birliği çatısı altında yer alan farklı büyüklüklerdeki belediyeler, tarihi çevrede ağırlıklı olarak sokak sağlıklılaştırma şeklinde isimlendirilen müdahaleler gerçekleştirmektedir. Bu müdahalelerde tarihi kent merkezlerinde işlevsel süreklilik sağlanabilirken, özellikle konut dokularında yapılan müdahalelerde işlev veya kullanıcı değişimleri görülebilmektedir. Müdahalelerin maliyeti ise büyük oranda yerel idareler tarafından karşılanmaktadır. Diğer yandan, yerel otoritelerin ve halkın aktif katılımının sağlandığı yenilikçi modeller ve uygulama yaklaşımları da bulunmaktadır (Tablo 2).

Yerel katılım, kentsel yönetişimin başarısında kritik bir değişkendir. Katılım düzeyine göre yerel yönetimler ve yerel topluluklar arasında paylaşılan sorumluluklar, yönetimdeki ana tartışma konularından biridir. Bu bağlamda, iki önemli faktör ön plana çıkmaktadır. Birincisi, hem yerel otoritenin hem de yerel toplumun yetenekleri veya becerileridir. İkincisi ise, her iki tarafın da paylaşımına ve/veya birlikte çalışmaya olan açıklıklarındır.

Bu noktada, farklı düzeylerdeki aktörleri ve bunların yasal sorumlulukları ile idari yapıyı analiz etmek için kavramsal bir çerçeve oluşturulmuştur. Şekil 1'de görüldüğü gibi, kavram-

sal olarak kentsel korumada üç ana gruptan söz edilebilir. İç çember "A" ile temsil edilen aktörler, kentsel koruma alanları ile doğrudan ilişkisi olan (yaşayan, çalışan, kullanan veya mülk sahibi olan) ve tarihi merkezlerin sosyo-mekânsal bağlamının unsurları olan kişi veya gruplardır. Bunlara ek olarak, yerel yönetimler ve kuruluşlar, kentsel koruma için sorumluluk ve yeteneklere sahip çekirdek grup olarak görülebilir ve tarihi kent merkezleri ile sosyal, ekonomik, kültürel ve mekânsal bağları bulunur ("B" olarak temsil edilen grup). Öte yandan, tarihi kent merkezi üzerinde çeşitli çıkarları olan, ancak doğrudan sosyo-kültürel yapının unsurları veya parçası olmayan uluslararası kuruluşlar ve ulusal otoriteler, uzmanlar veya koruma bölge kurulları dış çember "C" ile temsil edilebilir. Aslında kentsel koruma sürecinde uluslararası, ulusal veya yerel düzeyde çeşitli aktörler bulunmaktadır. Ancak, uluslararası ve ulusal aktörlerin tutumları veya yaklaşımları teorik olarak yasal ve yönetsel çerçeveye göre belirlenmektedir ve koruma alanlarına karşı eşit mesafede durmaktadır. Ancak yerel aktörler, tarihi merkezlerin sosyo-mekânsal bağlamının ayrılmaz bileşenleridir. Yerel toplumun sosyal sermaye, bilinç, kimlik ve farkındalığının bütünü olan sosyal kapasitesi, koruma süreçleri üzerinde doğrudan etkiye sahiptir. Öte yandan, yerel yönetimler uygulama veya kontrol yetkisine sahiptir ve ayrıca yerel düzeyde koruma faaliyetlerinden sorumludur. Bu nedenle, çalışma esas olarak

Tablo 2. Türkiye'de kentsel koruma uygulamalarında aktörler ve yerel katılım

Örnek alan/referans	Aktörler	Yerel katılım düzeyi
Kuşadası (Asatekin ve Madran, 1988)	Yönetim-Finansman <ul style="list-style-type: none"> • Belediye, Mülk sahipleri ve Kent-Koop./Kooperatif Sistemi Teknik Destek <ul style="list-style-type: none"> • ODTÜ Mimarlık Fakültesi 	Yerel esnaf ile müzakere
Hacıbayram Meydanı Projesi, Ankara (Serin, 1995)	Yönetim-Finansman <ul style="list-style-type: none"> • Ankara Büyükşehir Belediyesi Teknik Destek <ul style="list-style-type: none"> • Kurumsal Denetim Sistemi (Ankara Büyükşehir Belediyesi, Altındağ Belediyesi, ODTÜ Mimarlık Fakültesi ve Koruma Bölge Kurulu) Yerel Aktörler <ul style="list-style-type: none"> • Mülk sahipleri, Esnaf odaları, Kiracılar ve Muhtarlar 	Yerel aktörler / esnaf ile müzakere
Beyazarı – Tarihi Merkez, Ankara (Sat, vd., 2006)	Yönetim-Teknik Destek <ul style="list-style-type: none"> • Beyazarı Belediyesi, ODTÜ, Gazi Üniversitesi Finansman <ul style="list-style-type: none"> • Park Holding Aktörler <ul style="list-style-type: none"> • Dernekler, ÇEKÜL, Tarihi Kentler Birliği Mülk sahipleri 	Bilgilendirme
Kemeraltı – Alipaşa Meydanı, İzmir (Kılıç, Aydoğan, 2006 / Çırak ve Yörür 2007)	Yönetim-Finansman-Teknik Destek <ul style="list-style-type: none"> • İzmir Büyükşehir Belediyesi, Tarihi Çevre ve Kültürel Değerleri Koruma Birimi, Konak Belediyesi Yerel Aktörler <ul style="list-style-type: none"> • İzmir Ticaret Odası, Kemeraltı Esnaf Derneği, Kemeraltı Vakfı, Kemeraltı Geliştirme Vakfı 	Belediye ve Esnaf arasında müzakere Sosyal sorumluluk
Fener-Balat Sağlıklaştırma Projesi/ Balat Pazarı Projesi (Düzcü, 2006)	Yönetim <ul style="list-style-type: none"> • Fatih Belediyesi Finansman <ul style="list-style-type: none"> • Avrupa Komisyonu Teknik Destek <ul style="list-style-type: none"> • Proje Teknik Destek Ekibi Yerel Aktörler <ul style="list-style-type: none"> • Balat Güzelleştirme Derneği, Fener-Balat Kültür ve Güzelleştirme Derneği Diğer <ul style="list-style-type: none"> • İstanbul Büyükşehir Belediyesi, TEİAŞ 	Bilgilendirme Gönüllüler ile müzakere
Gazi ve Yenikapı Caddeleri Sağlıklaştırma Projesi, Diyarbakır	Yönetim <ul style="list-style-type: none"> • Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi, GAP-KMG Programı Yerel Proje Ofisi Finansman-Teknik Destek <ul style="list-style-type: none"> • Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu, GAP-Bölgesel Kalkınma İdaresi, Teknik Destek Ekibi Yerel Aktörler <ul style="list-style-type: none"> • Esnaf Odaları ve Birlikleri, Kiracılar 	Bilgilendirme

Tablo 2 (devamı). Türkiye'de kentsel koruma uygulamalarında aktörler ve yerel katılım

Örnek alan/referans	Aktörler	Yerel katılım düzeyi
Gaziantep Kültür Yolu Projesi	Yönetim-Finansman-Teknik Destek <ul style="list-style-type: none"> Gaziantep Büyükşehir Belediyesi, Şahinbey Belediyesi, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Mülk sahipleri Finansman-Teknik Destek <ul style="list-style-type: none"> Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu, GAP-Bölgesel Kalkınma İdaresi, GAP-KMG Programı Yerel Proje Ofisi, Teknik Destek Ekibi 	Bilgilendirme Yerel halk ve mülk sahipleri ile müzakere
Şanlıurfa Tarihi Kent Merkezi Sağlıklaştırma Projesi	Yönetim <ul style="list-style-type: none"> Şanlıurfa Belediyesi, ODTÜ-TAÇDAM, GAP-KMG Programı Yerel Proje Ofisi Finansman-Teknik Destek <ul style="list-style-type: none"> Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu, GAP-Bölgesel Kalkınma İdaresi, Teknik Destek Ekibi Yerel Aktörler <ul style="list-style-type: none"> Esnaf Odaları ve Birlikleri, Kiracılar 	Bilgilendirme
Cumalıkızık, Bursa (https://whc.unesco.org/en/list/1452/documents/Nomination File , 2014)	Yönetim <ul style="list-style-type: none"> Bursa Büyükşehir Belediyesi, Yıldırım Belediyesi Finansman-Teknik Destek <ul style="list-style-type: none"> Kültür Varlıkları Fonu (Bursa Valiliği) Yerel Aktörler <ul style="list-style-type: none"> Yerel halk 	Bilgilendirme Müzakere
İzmir Tarih Projesi (Tekeli, 2021)	Yönetim-Finansman-Teknik Destek <ul style="list-style-type: none"> İzmir Büyükşehir Belediyesi, Konak Belediyesi Finansman-Teknik Destek <ul style="list-style-type: none"> İzmir Byk. Bld. Tarihi Çevre Koruma Birimi, TARKEM Aktörler <ul style="list-style-type: none"> İzmir Büyükşehir Belediyesi, İzmir Valiliği, Konak Belediyesi, Esnaf Odaları, TMMOB Meslek Odaları 	Bilgilendirme Müzakere İşbirliği Görev paylaşımı

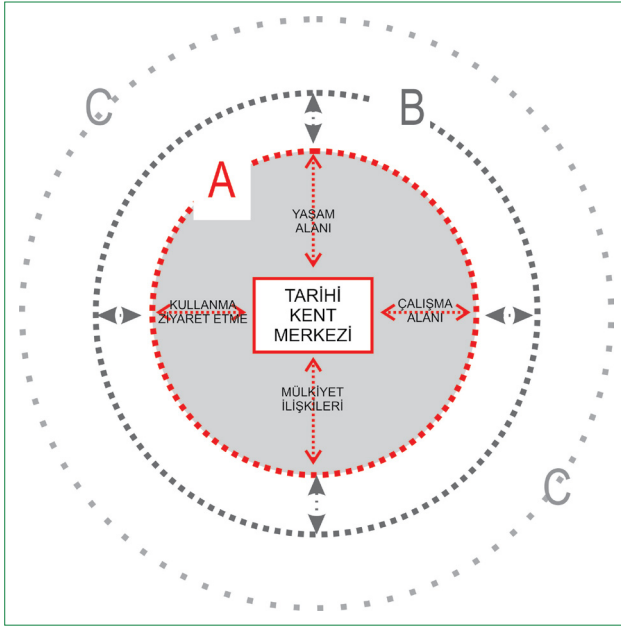
bir yönetim süreci olarak kentsel korumadaki başarıları ile yerel aktörlerin yeteneklerine odaklanmaktadır. Sonuç olarak, tarihi kent merkezlerinin koruma sürecinde olağanüstü başarı veya başarısızlık yerellik tarafından belirlenmektedir. Yerel yönetimlerin ve yerel toplumun konumu ve yetenekleri, kentsel korumada temel değişkenlerdir.

2. Kavram Olarak Yerel Koruma Kapasitesi

Honadle (1981, s. 577) kapasiteyi; değişim yapma, akıllıca karar verme, programlar geliştirme, kaynakları yönetme ve geleceğe rehberlik etmek için mevcut işleri değerlendirme yeteneği olarak tanımlar. Kapasitenin kurumsallaşma düzeyleriyle doğrudan ilişkisi vardır. Ayrıca kapasite, diğer kuruluşlarla etkili bağlantılar kurma, problem çözme, faaliyetleri koordine etme ve deneyim kazanma becerilerini de içerir (Honadle, 1981, s. 578). Benzer şekilde Gargan (1981, s.

652) yerel yönetim kapasitesini beklentilerin, kaynakların ve sorunların bir fonksiyonu olarak ilan eder. Başka bir deyişle, kapasite, mevcut kaynaklarla ilgili bir sorunu beklenen sonuçların sınırları içinde çözme yeteneği ile ilgilidir. Yerel yönetim bağlamında, yerel ve bölgesel ekonomik kalkınmada kurumsal kapasite için kapsamlı bir tanım yapılabilmektedir. Kurumsal kapasiteyi ise basit bir kurumun kapasitesi olarak değil, aynı zamanda bir alan içindeki kurumsallık olarak tanımlamak gerekir (Gibbs vd., 2001, s. 103).

Yerel yönetim kapasitesi ile ilgili tartışmalar, yerel yönetimlerin kurumsal performansı olan bir diğer önemli konuyu gündeme getirmektedir. Putnam (1993, s. 15), bölgesel kapasite farklılıkları üzerine yaptığı araştırmalara dayanarak, bazı bölgelerin yaşayan ağları ve normlarının bulunduğunu ve bazı bölgelerin de diğerlerinden daha sivil olduğunu belirtmektedir (Putnam, 1993, s. 15). Kapasite, yeteneklerin ve becerilerin

Şekil 1. Kentsel koruma'da aktörler.

rin iki boyutunu içeren bir terimdir. Birincisi; finansal, teknik, idari veya beşeri sermaye olacak becerilerin yığılmasıdır. Bazı durumlarda, öğrenilen deneyim ve bilgi birikimi de içsel bir kapasitedir. Kapasitenin ikinci boyutu; bu yeteneklerin etkin ve verimli hareket etmek için kullanılmasıyla ilgilidir. Diğer bir deyişle, kapasite bir sinerji yaratır veya diğer aktörleri harekete geçirir. Aktörlerin birlikte hareket etmesi ve etkileşiminde ise yerel ağlar ön plana çıkar.

Bu nedenle, "Yerel Koruma Kapasitesi" kavramını tanımlamak için yerel yönetimlerin kurumsal kapasitesiyle birlikte yerel toplumun sosyal sermayesi de birlikte değerlendirilmelidir. Kurumsal kapasite kurumların sadece teknik ve finansal kapasitesi ile sınırlı değildir. Kurumsal kapasite kurumların diğer kurumlar ve yerel aktörler ile kurabildiği iletişim kanallarına dayanarak genişleyebilmektedir. Benzer şekilde sosyal sermaye kavramı da bireysel yetiler ve becerilerin yanı sıra yerel toplumun birlikte iş yapabilmesiyle tanımlanabilmektedir.

2.1. Kurumsal Koruma Kapasitesi

Kurumsal koruma kapasitesi, teknik, mali veya personel nitelikleriyle tanımlanabilecek iç kapasiteyi ve kurumlar arası iletişim ve/veya ilişki ağı olarak tanımlanabilecek dış becerileri içermektedir. Kurumların iç kapasitesi, yerel otoritenin öz kapasitesini ifade eder ve liderlik, kurumsal yapı, teknik kapasite, finansal kapasite ve personel niteliklerini içerir. **Liderlik**, yerel kurumların yöneticilerinin, örneğin belediye başkanlarının, insanları etkileme veya motive etme yeteneği, becerileri ve davranışlarıyla birlikte vizyon geliştirme gibi göstergeler ile tanımlanmaktadır. Kentsel koruma açısından, yerel liderin deneyim düzeyi, eğitimi, ilgi ve becerileri gibi daha belirgin göstergeler bulunmaktadır (UNDP, 2008–2010; Gissendanner, 2004; Ge-

timis ve Grigoriadou, 2005). **Kurumsal yapı** ise organizasyon yapısının etkin ve dinamik olması, kurumsallaşma düzeyi, kurum içindeki ağlar ve birimler arasındaki bağlantılar gibi yapısal özelliklerin yanı sıra açıklık ve sorumluluk-rol paylaşımı gibi etmenler ile tanımlanmaktadır (Honadle, 1981; Gargan, 1981; Grindle, 1996; Plummer, 1999; Evans, 2005; Denters ve Klok, 2006; Gilmour, 2007; UNDP, 2010). Kurumların **teknik kapasitesi** ise donanım ve yazılım altyapılarının yanı sıra, kentsel korumaya ilişkin birimlerin teknik olanaklarının ve fiziksel koşullarının yeterliliği açısından da değerlendirilebilir (Grindle, 1996; Gilmour, 2007; Malecki, 2002). Kurumların **finansal kapasitelerini** ise sadece bütçe olanakları çerçevesinde değerlendirmek gerekir. Yönetişim sürecinde yerel otoritelerin kaynaklarının yönetimi, istikrar, hesap verebilirlik ve şeffaflık kurumsal kapasite için önemli göstergelerdir. Kentsel koruma çerçevesinde ise, koruma faaliyetleri için ayrılan bütçenin oranı ve otoritelerin alternatif ortaklıklar ve/veya eş finansman olanakları geliştirmesi yönündeki becerileri kurumsal kapasite için belirleyici ölçütlerdir (Gargan, 1981; Plummer, 1999; Gilmour, 2007 ve UNDP, 2010). Son olarak, özellikle kentsel koruma alanında görev alan **personelin nitelikleri**, tecrübesi ve kentsel korumaya ilgi düzeyinin yanı sıra, gerekli koşullarda danışman ve/veya teknik uzman desteği alınıp alınmaması kurumsal iç kapasitenin temel bileşenlerindedir (Plummer, 1999; Gilmour, 2007 ve UNDP, 2010).

Kurumların dış kapasitesi olarak kavramsallaştırılabilecek özellikleri ise, yerel yönetimlerin sahip olduğu ağları ve bu ilişki ağlarını kullanma biçim ve becerilerini ifade edebilir. Kurumsal dış kapasitenin bileşenleri liderlik, yerel aktörlere rehberlik etme, bilgi kanallarının kullanımı ve diğer aktörler ile ilişkiler olarak tanımlanmaktadır. Kurumsal dış kapasitenin belirlenmesinde, iç kapasitede olduğu gibi liderlik temel bir unsurdur. Liderin yerel kurumları temsil etme becerileri, işbirliği geliştirme araçları ve ortak iş yapabilmesi kurumsal kapasitenin geliştirilmesinde önemli bir etmendir (UNDP, 2008; Gissendanner, 2004; Evans, 2005; UNDP, 2010; Getimis ve Grigoriadou, 2005). Kurumsal dış kapasitenin diğer önemli bileşeni ise, yerel kurumların diğer aktörlere **rehberlik etme becerileridir**. Yerel otoritelerin diğer aktörlerin sorumluluk almasına izin vermesinin yanı sıra, diğer aktörleri motive edecek vizyon ve stratejilerin geliştirilmesi ve aktörlerin koruma süreçlerine dahil edilmelerinin sağlanması kurumsal kapasiteyi arttırmaktadır (Wallis, 2002; Evans, 2005; UNDP, 2010). Yerel kurumların kullandığı **bilgi kanalları ve diğer aktörler ile ilişkileri** de kurumsal dış kapasitenin belirleyici etmenlerindedir. Bu bağlamda kurumların resmi web siteleri, basılı materyaller, bilgilendirme günleri, günlük etkileşimler, toplantılar ve gittikçe yaygınlaşan sosyal medya kullanımı kurumsal dış kapasitenin temel belirleyicileridir. Kentsel koruma; görünürlük ve işbirliği süreci olarak değerlendirilmelidir (Plummer, 1999; UNDP, 2010; Evans, 2005; Honadle, 1981; Gibbs vd., 2001; Putnam, 2000; Malecki, 2002; Gissendanner, 2004).

2.2. Yerel Toplumsal Kapasite

Kentsel koruma bağlamında, yerel toplumsal kapasite; kişilerin tarihi çevre bilinci ve tarihi çevreye duyarlılığı ile tanımlanabilecek bireysel kapasite ve toplumsal yapı içerisinde ortak ilişkiler ile ortaya çıkan sosyal sermayedir. Bireysel kapasite ise; koruma bilinci, aidiyet ve tarihi çevreye sahip çıkma özellikleri ile yerel kapasitenin başka bir boyutu olarak tanımlanmaktadır. **Bilinç ve duyarlılık** beşeri sermaye ile kültürel sermayenin birleşimidir. Eğitimler, bireysel beceri ve bilgiler, yetenekler, özgüven, ilgi ve beklentiler bilincin ve duyarlılığın genel göstergeleridir (Bourdieu, 1986; Coleman, 1988; Putnam, 2000; Chaskin, 2001; Plummer, 1993). **Sahiplenme** ise bireysel kapasitenin özellikle aidiyet duygusundan kaynaklanan diğer bir yönüdür ve sosyal çevre, etnik köken, cinsiyet, doğum yeri, çalışma ilişkileri, alanda yaşama-çalışma süresi, gelir düzeyi veya ortak inançlar ve tarih gibi yerel toplumun farklı bileşenleri ile şekillenir (Putnam, 2000; Plummer, 1993).

Sosyal sermaye ise yerel koruma kapasitesinin son bileşenidir. Yerel toplum içerisinde ağlar ve ağların genişliği, sosyal yapı, mekânsal gruplanma veya odaklanmalar, toplumsal güven ve yerel liderler sosyal sermayenin bileşenleridir. **Toplumsal ağlar** ve ağların boyutu sosyal sermayenin önemli bileşenlerindedir. Ağlar ve normlar, paylaşılan değerler ve beklentiler, yaptırımlar, ortak amaç duygusu veya sosyal ilişkiler toplumsal ağlarda belirleyici değişkenleridir (Bourdieu, 1986; Coleman, 1988; Woolcock, 1998; Lowndes ve Wilson, 2001; Fukuyama, 2002; Halpern, 2005). Toplum içerisinde **örgütlenme** de sosyal sermayenin oluşumunda önemli bir role sahiptir. Meslek örgütleri, dernekler ve sivil toplum kuruluşları gibi resmi örgütlerin yanı sıra, özellikle beraber iş yapabilme becerileri üzerinden gelişen örgütlenmelerde bulunmaktadır (Coleman, 1988; Woolcock, 1998; Woolcock ve Narayan, 2000; Fukuyama, 2002; Halpern, 2005). Benzer şekilde, **mekânsal birliktelikler** ve ilişkiler de sosyal sermaye oluşturabilmektedir. Mahalle bağlantıları, benzer iş kollarında çalışma, sembolik nitelikler ve yer kimliği sosyal sermaye oluşumunu destekler (Chaskin, 2001; Enyedi, 2004; Forrest ve Kearns, 2001). Örneğin tarihi kent merkezlerinde belirli iş kolları ile bilinen bakırcılar, kuyumcular veya attarlar gibi iş kolları mekânsal bağlam ile güçlenebilmektedir. Sosyal sermayenin oluşumunda en önemli bileşenlerden biri ise **toplumsal güvendir**. Güven, topluluk kapasitesini tamamen belirleme veya yok etme gücüne sahiptir. Toplum içerisindeki karşılıklı güvene ek olarak kurumlara veya diğer yerel aktörlere olan güven de belirleyici etmenlerdir (Putnam, 1993–2000–2001; Jeannotte, 2003; Iyer vd., 2005; Macgillivray ve Walker, 2000). Sosyal sermayenin oluşumunda önemli olan son etmen ise **yerel liderliktir**. Yaş, toplumsal ilişkiler veya muhtarlık gibi resmi statüler ile ortaya çıkan yerel liderlik, sosyal sermayenin oluşumunda sembolik anlamlar da taşımaktadır (Bourdieu, 1986; Purdue, 2001; Lowndes ve Wilson, 2001; Diamond ve Liddle, 2005).

Yukarıda bahsedilen kurumsal kapasiteyi ve sosyal sermayenin boyutlarını birlikte değerlendirdiğimizde, yerel koruma kapasitesi, yerel potansiyeller ve dinamikler için çerçeve tanımlayan bir amalgam terim olarak ortaya çıkmaktadır. Tablo 1 belirtilen tüm göstergeleri kentsel koruma bağlamında özetlemektedir. Bu değişkenlere göre belirlenebilecek yerel koruma kapasitesinin kentsel koruma süreçlerindeki etkisi örnek alan çalışmaları üzerinden tartışıldığında daha anlaşılabilir olacaktır (Tablo 3).

3. Gaziantep ve Şanlıurfa

Kentsel koruma süreçlerinin başarılı olması için genel geçerli bir çözüm ve/veya strateji setinden bahsedilemez. UNESCO (2008) kentsel koruma uygulamaları için mükemmel bir örnek veya mucizevi bir çözümün olmadığını altını çizmektedir. Kentsel koruma müdahalelerinde yalnızca temel ilkeler esastır ve her alanın özgün koşullarına göre koruma stratejileri geliştirilmelidir. Korumanın başarısının ölçümünde ise planlama, yönetim ve uygulama boyutlarında değerlendirme yapılmalıdır. Koruma sürecinde planlama sadece koruma amaçlı imar planları çerçevesinde bir değerlendirme içermemektedir. Kentsel koruma planlaması daha geniş bir bağlamda problem tanımından karar alma süreçlerine ve kararların izlenmesine kadar farklı ölçeklerde ele alınmalıdır. Özellikle kentsel koruma süreçlerine yerel katılım ve aktörlerin dahil olması plan kararlarının sürekliliği açısından önem taşımaktadır. Kentsel korumanın yönetiminde ise başarı ölçütleri aktörlerin tekil çaba ve kapasitelerinin yanı sıra, beraber iş yapabilme ve işbirliği çerçevesinde değerlendirilmelidir. Kentsel koruma sürecinde uygulama ise kentsel ve mimari ölçeklerde farklı müdahale biçimleri ve bağlamları içermektedir. Bu süreçte de belgelemeden başlayarak, projelendirme ve uygun müdahale bağlamında değerlendirme yapılmalıdır. Ayrıca, söz konusu süreçlerin yetkili birimler, Türkiye bağlamında Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulları tarafından onaylanması ve izlenmesi önem arz etmektedir.

Yerel yönetişimde başarı, Arnstein (1969) tarafından tanımlanan yerel katılım düzeyleri üzerinden tartışılmaktadır. Bu ölçeklendirmede, temel olarak yerel halkın katılımına odaklanılmakta ve yerel topluluğun artan katılım sayısı ve etkilerine göre yerel katılım düzeyleri belirlenmektedir. Kentsel korumada ise değişen yerel katılım düzeylerini değerlendirmek için yeni bir ölçeklendirme gerekmektedir. Tarihi çevrenin özgün ve kırılabilir yapısı dikkate alındığında, belirgin özelliklerin belirlenmesi ve koruma stratejilerinin geliştirilmesi aşamalarında uzmanların deneyimi ve rolü göz ardı edilemez. Benzer şekilde, yerel aktörlerin sadece bilgilendirilmesi değil, ortak bir sorumluluk süreci olarak tanımlanan kentsel korumada rol alması beklenir. Ancak, güçlü veya örgütlü grupların kentsel koruma sürecini manipüle etmesi ve kendi beklentileri-öncelikleri doğrultusunda koruma kararlarının

Tablo 3. Yerel koruma kapasitesinin göstergeleri

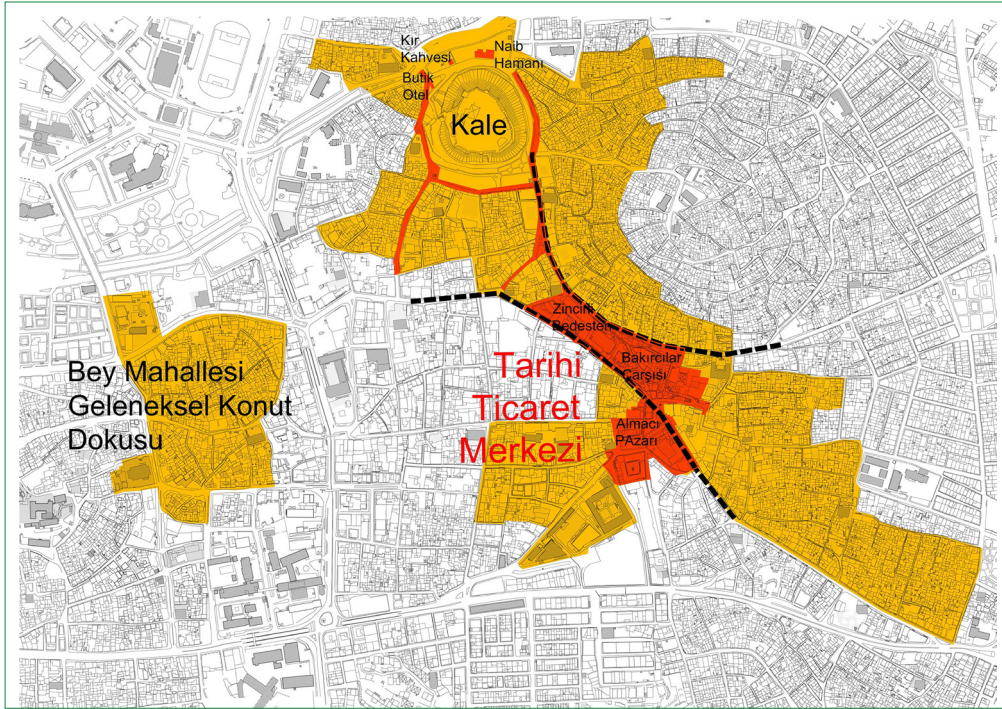
Kurumsal iç kapasite		Kurumsal dış kapasite	
Liderlik	Vizyon/Misyon Deneyim/Eğitim Motivasyon Beceriler		Sosyal medya kullanımı Günlük ilişkiler ve bilginin yayılımı
Kurumsal yapı	Verimlilik Koruma Birimi Rol ve sorumluluk paylaşımı Kalite yönetimi Stratejik planlama	Bireysel kapasite	
Teknik kapasite	Teknik ekipman ve fiziki koşullar	Bilinç ve duyarlılık	Farkındalık Eğitim düzeyi Tarihi çevreye saygı
Finansal Kapasite	Kaynak yönetimi, finansal planlama ve hesap verebilirlik Diğer kaynaklarının kullanımı	Sahiplenme	Alanda çalışma ve/veya yaşama süresi Ekonomik kazanç Mülkiyet hakları İş ilişkileri Sosyal köken Aidiyet
Personel nitelikleri	Beceriler, eğitim düzeyi, sorumluluk ve deneyim Yaş çeşitliliği Danışmanlar ve takım çalışması	Toplumsal kapasite	
Kurumsal dış kapasite		Toplumsal ağlar	Karşılıklı ilişki Paylaşılan değerler ve beklentiler Ortak amaç
Liderlik	Diğer aktörleri etkileme, motive etme Kişisel karizma, temsil Koalisyon ve işbirliği Tarihi çevre koruma konusunda istek ve müzakere	Örgütlenme	Meslek örgütleri Dernekler Sivil toplum kuruluşları Üye sayıları
Rehberlik etme becerileri	Aktörlere sunulan olanaklar Rehber dokümanlar Teknik ve mali destek	Güven	Özgüven Karşılıklı güven ve kurumlara güven
Bilgi/iletişim kanalları	Basılı materyal İnternet sayfası	Mekansal birliktelik	Mekansal bağlılıklar Benzer iş kollarında çalışma Yerin/mekanın kimliği
		Yerel liderlik	Yaşlılar Toplumsal önderler Muhtarlar Dernek, vb. başkanları

belirlenmesinin sağlanması mümkün olabilmektedir. Geri dönüşü olmayan müdahaleler ve manipülasyona dayalı kararlar, tarihi kent merkezlerinde önemli tehditlerdir. Kentsel koruma açısından soylulaştırma veya yanlış müdahaleler manipülasyon örneği olarak değerlendirilebilir.

Türkiye'de yerel yönetimler tarafından son dönemde uygulanan koruma faaliyetleri, koruma amaçlı imar planlarının hazırlanması, yapı ölçeğinde restorasyon müdahaleleri ve farklı ölçeklerde rehabilitasyon/canlandırma projeleri olmak üzere üç ana gruba ayrılabilir. Koruma amaçlı imar planı hazırlanması yasal bir sorumluluk olmanın ötesinde, ilgili mevzuat

hükümlerine göre belirlenen kapsamı nedeniyle yerel ölçekte etkin ve farklı etkiler ortaya çıkaramamaktadır. Tekil yapıların restorasyonuna yönelik müdahaleler ise kendi bağlamında değerlendirilmesi gereken uygulamalardır. Ancak sağlıklılaştırma ve canlandırma projeleri bir tür koruma müdahalesi olarak değerlendirilebilir. Bu örneklerde daha çok cephe yenileme, altyapı iyileştirme ve açık alan düzenlemeleri yapılmaktadır.

Bu bağlamda, yerel koruma kapasitesine ilişkin çizilen teorik çerçevenin, örnek alan araştırmaları ile desteklenmesi açıklayıcı olacaktır. Kentsel korumada yerel koruma kapasitesinin rolünü değerlendirmek için benzer sosyo-ekonomik ve mekânsal

Şekil 2. Gaziantep tarihi kent merkezi, uygulanan öncelikli projeler ve koruma alanları (Yazar tarafından üretilmiştir).

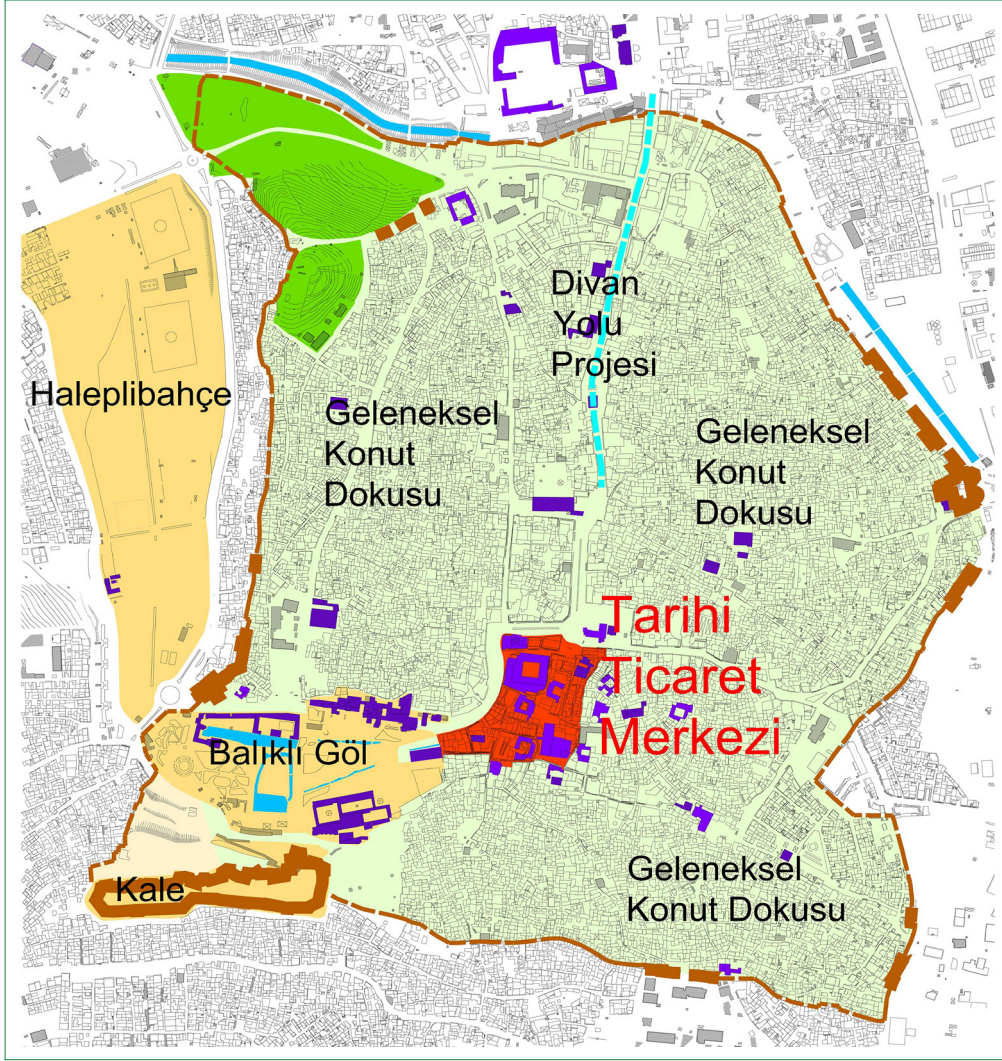
bağlamda yer alan Gaziantep ve Şanlıurfa örnek alanları seçilmiştir. Bu makale kapsamında yerel idare kavramı özellikle belediyeler için, yerel halk terimi ise tarihi kent merkezlerinde yer alan esnaf, çalışanlar, yaşayanlar ve mülk sahipleri için kullanılmıştır. Örnek çalışma alanı olarak seçilmiş olan Gaziantep ve Şanlıurfa kentlerinde 2004 yılında yapılan yerel seçimlerden sonra kentsel koruma alanında önemli adımlar atılmış ve müdahaleler yapılmıştır. Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu ve GAP Bölge Kalkınma İdaresi ortaklığı ile 2005–2008 yılları arasında yürütülen GAP Bölgesi'nde Kültürel Mirasın Geliştirilmesi Programı Gaziantep ve Şanlıurfa kentlerinde tarihi çevrenin korunması konusunda kurumsal altyapının oluşturulmasına zemin hazırlamıştır. Ayrıca, Gaziantep ve Şanlıurfa tarihi kent merkezlerinin sosyo-mekânsal yapısının benzerlikleri karşılaştırma için önemli bir dayanak oluşturmaktadır.

GAP Bölgesi'nde Kültürel Mirasın Geliştirilmesi Programı kapsamında hibe desteği ile Gaziantep tarihi kent merkezinde Naib Hamamı, Kır Kahvesi ve Butik Otel esaslı onarımları tamamlanmıştır. Söz konusu projelerin hazırlanması ve uygulanması sürecinde deneyim kazanan proje ekibi kurumsal bir nitelik kazanarak, Gaziantep Büyükşehir Belediyesi KUDEB'in (Koruma Uygulama Denetleme Bürosu) kurulmasında aktif rol oynamıştır. Daha sonra hazırlanan ve uygulanan koruma müdahaleleri Gaziantep Kalesi'nden başlayarak Tarihi Ticaret Merkezine kadar uzanan Kültür Yolu Projesi çerçevesinde yürütülmüştür (Şekil 2).

Şanlıurfa'da ise, GAP Bölgesi'nde Kültürel Mirasın Geliştirilmesi Programı kapsamında hibe desteği Tarihi Hanlar Bölgesinin Sağ-

lıklıştırılması Projesine sağlanmıştır. Projenin uygulanmasında ODTÜ-TAÇDAM (Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Tarihi Çevre Araştırma ve Değerlendirme Merkezi) proje yürütücüsü olarak aktif rol almıştır. Ayrıca, bu dönemde kentte uygulanan koruma müdahalelerine destek sağlamıştır. Şanlıurfa Belediyesi'nin kaynakları ile Divan Yolu düzenleme projesi, geleneksel konut dokusu içerisinde sokak kaplamalarının yerel taş malzeme ile kaplanması ve tarihi hanlar bölgesinde üst örtülerin yenilenmesine yönelik müdahaleler gerçekleştirilmiştir (Şekil 3).

Bu yazıda, öncelikle 2011 yılı içerisinde yapılan saha çalışmaları, anketler ve teknik uzmanlar ve esnaf temsilcileri ile yüz yüze görüşmelere dayalı kapsamlı araştırmayı esas alarak örnek çalışma alanlarındaki yerel koruma kapasitelerine ilişkin tespitler ve detaylı karşılaştırma sunulacaktır. Daha sonrasında, Gaziantep ve Şanlıurfa tarihi kent merkezlerinde yakın zamanda yapılan gözlemler ve kurumlardan elde edilen bilgi-belgeler çerçevesinde, günümüze ilişkin bir değerlendirme yapılacaktır. Bu bağlamda özellikle, kentsel koruma müdahalelerinin ortaya çıkardığı sonuçlar ve kentteki etkileri açısından yapılan tespitler sunulacaktır. Ayrıca, son 10 yıl içerisinde Suriye iç savaşı sonrasında yaşanan yoğun mülteci göçü ve yaşamakta olduğumuz küresel salgın sürecinin etkilerine değinilecektir. Bu süreçte, her iki kentte yerel kurumların ve aktörlerin yaptığı müdahale ve geliştirdiği stratejilere ek olarak, merkezi hükümet tarafından yapılan yatırım ve projeler göz önünde bulundurularak yerel koruma kapasitesi bağlamında iki kent arasındaki temel karakteristik farklılıkların altı çizilecektir.

Şekil 3. Şanlıurfa tarihi kent merkezi, uygulanan öncelikli projeler ve koruma alanları (Yazar tarafından üretilmiştir).

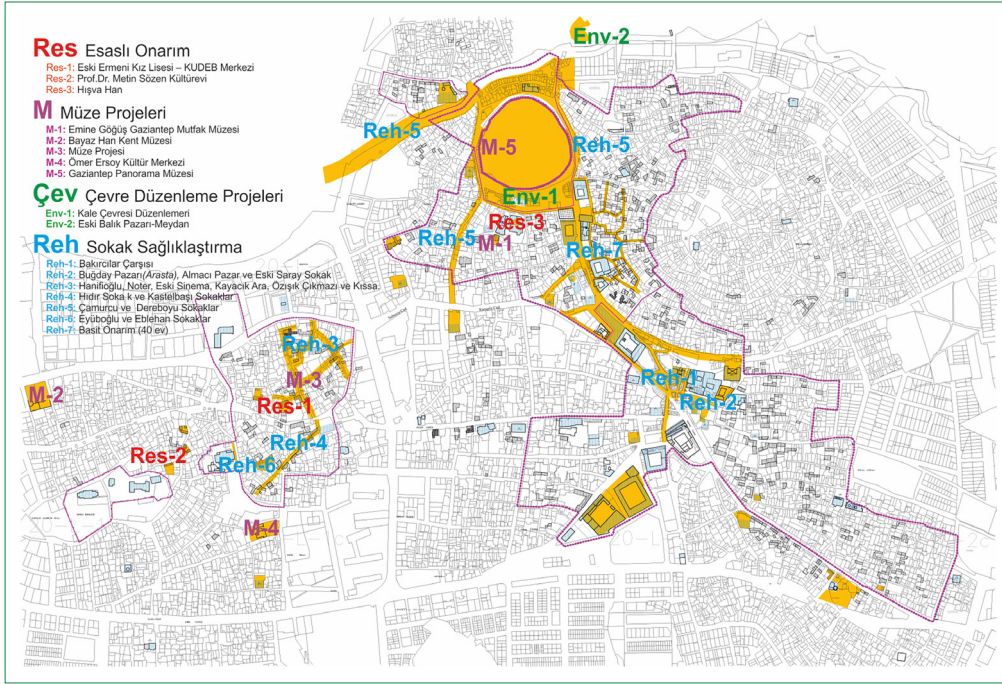
3.1. Yerel Koruma Kapasitesi; Gaziantep ve Şanlıurfa

2011 yılı içerisinde yapılan ön gözlemlerde, örnek çalışma alanlarında başarılı kentsel koruma müdahalelerinin yanı sıra temel eksikliklerin altı çizilmiştir. Özellikle koruma müdahalelerinin yakın zamanda tamamlandığı alanlarda bile gözlemlenebilen sorunlar ve bakımsızlık, yerel kapasite ve kentsel koruma arasındaki ilişkilerde “soru işareti” oluşmasına neden olmuştur. Ayrıca, her ne kadar yerelde beraber iş yapma becerileri gelişmiş olsa da, yerel halkın kentsel korumada aldığı sorumluluk ve görevlerin kısıtlı olduğu gözlemlenmiştir. Kısaca, Gaziantep ve Şanlıurfa tarihi kent merkezleri, nüfus, fiziki yapı, coğrafya ve sosyal yapı açılarından benzer nitelikler taşıyan alanlardır. 2004 Yerel Seçimleri sonrasında Gaziantep Büyükşehir Belediye Başkanı ve Şanlıurfa Belediye Başkanı değişen ölçeklerde kentsel koruma faaliyetlerinin yürütülmesi için süreci tetiklemiştir. Gaziantep, Şanlıurfa'dan daha fazla sosyo-ekonomik potansiyele sahip

olmasına rağmen (Bayırbağ, 2010), tarihi kent merkezlerinin sosyo-mekânsal bağlamı geleneksel faaliyetlerle çok benzerdir. 2004 yılından sonra, çoğunlukla Belediyeler tarafından yürütülen, tamamlanmış veya devam eden koruma faaliyetleri bulunmaktadır.

Bu dönemde, Gaziantep'te uygulanan koruma müdahaleleri esaslı onarımlar (Res), müze projeleri (M), çevre düzenleme projeleri (Çev) ve sokak sağlıklaştırma müdahaleleri (Reh) olarak dört gruba ayrılabilir (Şekil 4). Farklı ölçeklerde yapılan koruma müdahaleleri ile Gaziantep tarihi kent merkezi bütününde sokak kaplamaları, üst örtü ve güneşlikler, sokak mobilyaları, tarihi yapıları cepheleri (kepenkler, reklam panoları, vb.) ve yeni yapılar arasında bütünlük ve uyum sağlanmıştır (Şekil 5).

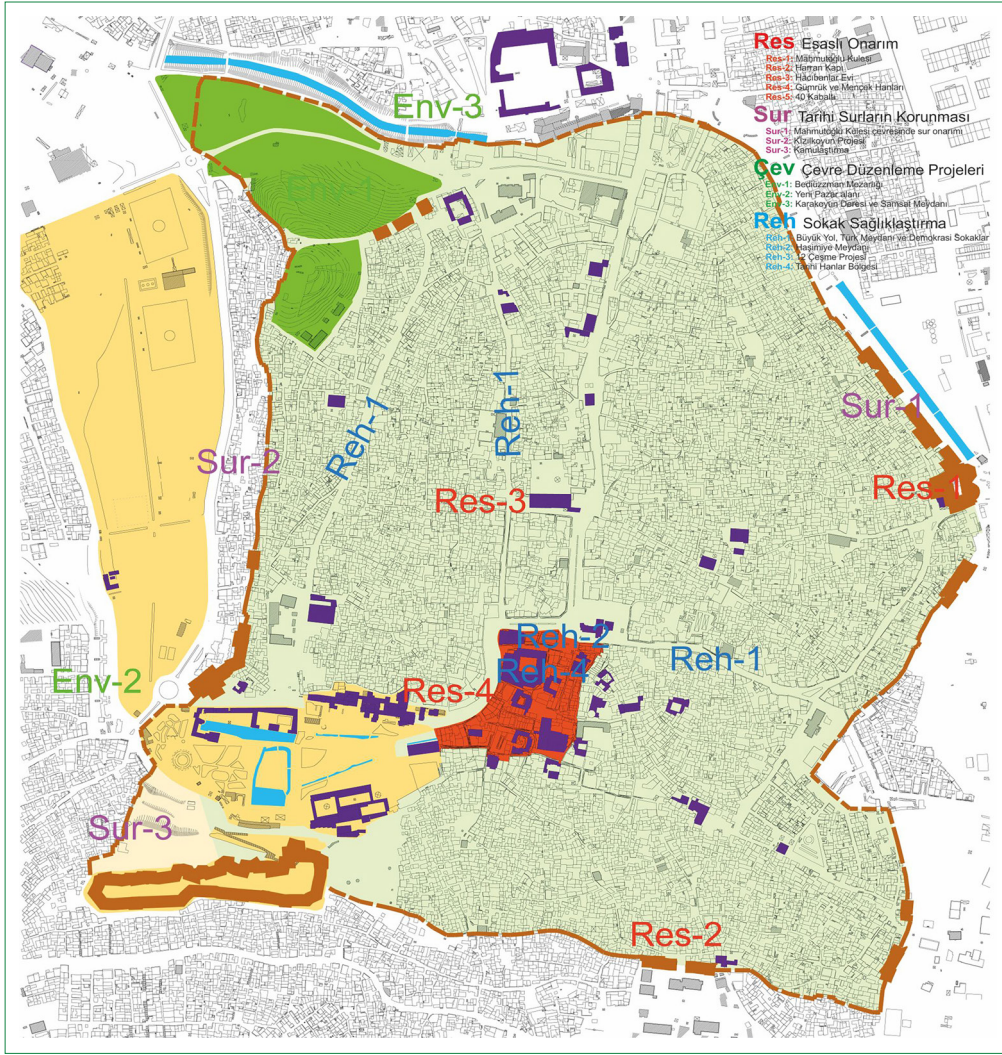
Şanlıurfa tarihi kent merkezinde yapılan müdahaleler de esaslı onarımlar (Res), çevre düzenleme projeleri (Çev), tarihi surların korunması (Sur) ve sokak sağlıklaştırma müdahaleleri

Şekil 4. Gaziantep tarihi kent merkezinde yapılan koruma müdahaleleri (Yazar tarafından üretilmiştir).

Şekil 5. Gaziantep tarihi kent merkezinde, Kültür Yolu Projesi kapsamında ilk etapta uygulama yapılan sokak sağlıklaştırma projeleri sonrası fotoğraflar (Yazarın kişisel arşivi).

Şekil 6. Şanlıurfa tarihi kent merkezinde yapılan koruma müdahaleleri (Yazar tarafından üretilmiştir).

(Reh) olarak dört gruba ayrılabilir (Şekil 6). Kentte farklı dönemlerde yapılan koruma müdahaleleri bir bütün olarak değerlendirildiğinde tarihi kent merkezi bütününde özellikle üst örtü-güneşlikler, sokak mobilyaları ve tarihi yapıların cepheleri arasında uyum sağlamadığı görülmüştür. Her ne kadar tarihi kent dokusu içerisinde tüm sokak kaplamalarının yenilenmesi yönünde uygulamalar yapılmış olsa da, tarihi kent merkezi bütününde üst örtülerde ve cephelerde birbiriyle uyumsuz malzemeler kullanılmıştır. Uygulamaların ilk aşamalarında gün ışığını geçiren malzemeler kullanılmıştır. Ancak, söz konusu malzemenin özellikle yaz mevsiminde sera etkisi yapması nedeniyle, üst örtüleri elektrikli pervaneler eklenmiştir. Daha sonrasında ise, yerel esnafın yönlendirmesiyle üst örtülerde ahşap malzeme kullanılmıştır (Şekil 7).

Sonuç olarak, benzer bir koruma süreci başlatılmış olmasına rağmen Gaziantep'in tarihi kent merkezi, ilk bakışta Şanlıurfa'dan daha bakımlı görünmektedir. Başka bir ifadeyle,

Gaziantep tarihi kent merkezinde yapılan kentsel koruma müdahaleleri hissedilirken, 2011 yılı içerisinde yapılan gözlemlerde Şanlıurfa tarihi kent merkezindeki müdahaleler hissedilmemekte ve/veya bütünlük taşımamaktadır. Bu nedenle, örnek çalışma alanlarındaki benzerlikler ve farklılıklar dikkate alındığında, çalışma alanlarının yerel koruma kapasiteleri araştırma konusu olarak ortaya çıkmıştır.

Örnek araştırma alanlarında yerel koruma kapasitesi bağlamında bir değerlendirme yapabilmek amacıyla anketler, yüz-yüze görüşmeler ve saha çalışmaları ile elde edilecek nitel ve nicel göstergeler aracılığıyla karşılaştırma yapılmıştır. Tablo 4'te her bir ölçüt için kullanılan bilgi kaynağı ve araştırma yöntemi belirtilmiştir. Kentsel koruma uygulamalarının başarıları ise planlama, yönetim ve uygulamalar bağlamında ağırlıklı olarak saha çalışmaları, kurumlardan elde edilen bilgi-belgeler ve yüz-yüze yapılan görüşmeler çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Şekil 7. Şanlıurfa tarihi kent merkezinde farklı etaplarda yapılan sokak sağlıklılaştırma projeleri sonrası fotoğraflar (Yazarın kişisel arşivi).

2011 yılı içerisinde tamamlanan araştırma sürecinde Gaziantep ve Şanlıurfa tarihi kent merkezinin karakteristik özelliklerini anlamak ve koruma süreçlerini değerlendirebilmek için saha araştırmaları yapılmıştır. Tarihi kent merkezinin sınırlarını, kullanım koşullarını, özgün öğelerini ve korunmuşluk durumunu değerlendirmek için ilk kapsamlı saha çalışması yapılmıştır. Ayrıca tarihi çevrenin mevcut kullanımının yanı sıra önceki kullanımları da araştırılmıştır. Saha çalışmalarında, yerel dinamikler hakkında bilgi edinebilmek için sadece tarihi kent merkezi değil, yakın çevrede yürütülen veya tamamlanmış koruma faaliyetleri ve diğer tarihi alanlar da araştırılmıştır. Daha sonrasında ise geleneksel arazi kullanımı, açık alanlar ve anıtsal yapı grupları dikkate alınarak alanlarda alt karakter bölgeleri belirlenmiştir. Söz konusu karakter bölgeleri özellikle anket çalışmaları için örneklem ve sınır belirlenmesi için dayanak oluşturmuştur.

Alanda yapılan ön gözlemler sırasında, tarihi kent merkezi olarak belirlenen ve özellikle konut dışı geleneksel faaliyetlerin devam ettiği bağımsız birim – dükkân sayısı dikkate alınarak %10 örneklem oranı ile toplam 500 anket (Gaziantep-225, Şanlıurfa-275) yapılmıştır. Anketler tarihi kent merkezinde yer alan esnaf ve zanaatkarlar ile yapılmıştır. Anket kapsamında esnafın sosyal kapasitesinin tespit edilebilmesine yönelik soruların yanı sıra, özellikle ilgili belediyeler ve yürütülen kentsel

koruma uygulamaları açısından değerlendirme yapılabilmesini sağlayacak sorular yer almaktadır. Ayrıca, yerel koruma kapasitesinde belirleyici olan liderlik kavramı çerçevesinde, dönemin belediye başkanlarına ilişkin sorular sorulmuştur.

Yerel esnaf ile yapılan anketlere ek olarak, Gaziantep ve Şanlıurfa tarihi kent merkezlerinde esnaf temsilcisi ve lideri olarak tanımlanabilecek kişiler ile yüz-yüze görüşmeler yapılmıştır. Meslek odası başkanları, mahalle muhtarları veya belirli bir meslek kolunun bilinen öncüleri arasından seçilen kişiler ile yapılan açık-uçlu sorulara dayalı görüşmelerde, belediyeler ile olan ilişkilerin yanı sıra, yerel esnafın karakteristik özellikleri ve ortak iş yapabilme becerileri üzerine bilgiler elde edilmiştir.

Yerel esnaf ve zanaatkarlar ile yapılan görüşmelere ek olarak, kurumsal kapasitenin değerlendirilebilmesi amacıyla belediyelerin ilgili uzmanları ile yüz-yüze görüşmeler yapılmıştır. Gaziantep Büyükşehir Belediyesi'ndeki 11 kilit uzman (kentsel koruma görevlileri) ve Şanlıurfa Belediyesi'ndeki 10 kilit uzman (kentsel koruma görevlileri) ile görüşme yapılmıştır. Koruma birimlerindeki kilit görevliler ile yapılan görüşmelerde, kişilerin eğitim geçmişi, deneyimi ve uzmanlıkları gibi kişisel özellikleri, belediyenin kurum içi çalışma dinamikleri

Tablo 4. Araştırma sürecinde kullanılan bilgi kaynakları ve yöntemleri

Yerel koruma kapasitesi	Anket	Yüz-yüze görüşme/ Uzman	Yüz-yüze görüşme/ Esnaf	Kurumlardan elde edilen bilgi ve belgeler	Saha çalışması
Kurumsal kapasite					
İç kapasite					
Liderlik	*	*	*	*	
Kurumsal yapı		*		*	
Teknik kapasite		*		*	
Finansal kapasite		*		*	
Personel nitelikleri	*	*	*	*	
Dış kapasite					
Liderlik	*	*	*	*	
Rehberlik etme becerileri	*	*	*	*	
Bilgi/iletişim kanalları	*				
Sosyal kapasite/sermaye					
Bireysel					
Bilinç ve duyarlılık	*		*		*
Sahiplenme	*		*		*
Toplumsal					
Toplumsal ağlar	*		*		
Örgütlenme	*		*		*
Güven	*		*		
Mekansal birliktelik	*		*		*
Yerel liderlik	*		*		

ve kurum dışı iletişim yeteneklerine ilişkin değerlendirmeler, Belediye Başkanları hakkındaki görüşler ve yerel halkla ilişkiler gibi başlıklarda bilgi alınmıştır.

Yapılan saha çalışmaları, yüz-yüze görüşmeler, anketler ve kurum-kuruluşlarda elde edilen bilgi ve belgeler birlikte kullanılarak örnek çalışma alanlarının yerel koruma kapasitelerine ilişkin karşılaştırılabilir nitel ve nicel göstergeler elde edilebilmiştir. İlerleyen bölümlerde, öncelikle kurumsal kapasite daha sonrasında ise toplumsal kapasite veya sosyal sermaye açısından elde edilen sonuçlar sunulacaktır.

3.1.1. Yerel Kurumsal Koruma Kapasitesi

Literatür bölümünde de vurgulandığı üzere kentsel koruma bağlamında yerel kurumsal kapasite, kurumların öz kaynakları ve olanakları ile belirlenen iç kapasite ve kurumların toplum ve/veya diğer kurumlar ile kurduğu ilişkilere dayalı dış becerilerinin bir bütünü olarak değerlendirilmelidir.

Kurumsal iç kapasitenin ilk bileşeni liderliktir. Örnek çalışma alanlarındaki etkin yerel kurumlar olarak ele alınan Gaziantep Büyükşehir Belediyesi ve Şanlıurfa Belediyesi üzerin-

de bir değerlendirme yaptığımızda, Belediye Başkanlarının kentsel koruma için kurumsal vizyonun ve misyonun belirlenmesinde öncü oldukları görülmektedir. Ancak Şanlıurfa Belediye Başkanı özelinde bir değerlendirme yaptığımızda, farklı nedenlerle Belediye Başkanı çok fazla sorumluluk ve rol üstlenmek zorunda kalmıştır. Liderlik açısından bazı kurumlarda bu yaklaşım bir yönetim tarzı olarak değerlendirilebilir. Ancak, kentsel koruma süreçlerinde ortaya çıkabilecek her sorun ve problem, özellikle uygulama problemleri veya gecikmeler nedeniyle yerel toplumda ortaya çıkan hayal kırıklıkları Belediye Başkanı üzerinde bir baskı, dolayısıyla manipülatif süreçlere evrilebilecek popülist yaklaşımların önünü açmaktadır. Son 10 yıl içerisinde yaşanan gelişmelerde ve mevcut durum değerlendirmesinde bu konu üzerinde daha detaylı durulmaktadır.

Araştırmanın yapıldığı dönemde büyükşehir belediyesi statüsünde olan Gaziantep Büyükşehir Belediyesinin organizasyonel ve işlevsel kapasitesi Şanlıurfa Belediyesinden daha etkindir. Her iki kurumda da stratejik planlama yaklaşımı uygulanmaktadır. Ancak kentsel korumanın planlama boyutunda stratejik plan kararları üretilmemiştir. Kentsel korumaya ilişkin

tanımlanan stratejik amaçlar ve görevler bulunmasına rağmen, kentsel koruma ve tarihi kent merkezinin yönetimine ilişkin etkin bir sistem oluşturulamamıştır. Tarihi kent merkezinin yakın çevre ve kentle bütünleşmesi göz ardı edilmiştir.

Teknik kapasite açısından bir değerlendirme yaptığımızda, Gaziantep Büyükşehir Belediyesi tarihi çevre koruma birimi (KUDEB) belgeleme ve alanda fotoğraflama için yeterli donanımına sahiptir. KUDEB personeli ile yapılan görüşmelerde, saha donanımının yeterli olduğunu doğrulamışlardır. Kapsamlı ve detaylı çalışma ve belgeleme gerekli olduğunda teknik servis ve hizmet aldıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca, yapılan tüm müdahaleler öncesinde, inşaa aşamasında ve sonrasında detaylı belgeleme ve fotoğraflama yapılmıştır. Belgelenen veriler dijital ortamda koruma birimi içerisinde saklanmaktadır. Diğer yandan, Şanlıurfa örneğinde bir değerlendirme yaptığımızda, teknik kapasite, donanım ve yazılımların belgeleme ve saha çalışması için yetersiz oldukları görülmüştür. Ayrıca, kentsel koruma uygulamalarına ilişkin sistematik bir belgeleme, veri depolama ve arşiv altyapısı bulunmamaktadır.

Belediyelerin mali kapasiteleri kurumsal koruma kapasitesinin yönetim boyutuyla ilgilidir. Özellikle, hesap verebilirlik, şeffaflık ve finansal sürdürülebilirlik kentsel korumanın başarısında anahtar kelimelerdir. Bu noktada, kentsel korumada verimliliği artırmak için maliyet paylaşımı da çok önemlidir. Bu bağlamda, Gaziantep'te özellikle Büyükşehir Belediyesi tarafından yönetilen maliyet paylaşım modelleri bulunmaktadır. Ayrıca, mali kayıtlar ve maliyetler, hesap verebilirliği ve şeffaflığı vurgulamak için düzenli bir şekilde saklanmıştır. Uygulanan finansal yönetimin yansımaları olarak yerel mülk sahipleri tarafından da tarihi çevrede basit ve esaslı onarım uygulamaları başlamıştır. Diğer yandan, Şanlıurfa Belediyesi, uluslararası, ulusal veya yerel kuruluşlarla ve dolayısıyla yerel halkla da bir finansal paylaşımı modeli oluşturamamıştır. Avrupa Birliği, Kalkınma Ajansı veya başka kurum ve kuruluşlarca desteklenen koruma uygulamalarına ilişkin detaylı kayıt tutulmamıştır. Bu nedenle, kentsel koruma uygulamalarında ağırlıklı olarak belediyenin öz kaynakları kullanılmış, yerel halk veya diğer kurumlar tarafından yapılan kentsel koruma müdahaleleri kısıtlı kalmıştır.

Kentsel korumanın planlama boyutu açısından, personel nitelikleri bir süreç olarak problem tanımından başlayarak plan kararlarının ve koruma stratejilerinin geliştirilmesi, uygulanması ve izlenmesi aşamalarında önemli bir etmendir. Gaziantep Büyükşehir Belediyesi, tarihi kent merkezi ve yakın çevresinde "Kültür Yolu" olarak bilinen koruma süreci ile sadece mekânsal bir sınır tanımlamayı, farklı aktörlerin katılımı ve öncelikli müdahale alanları ile kent genelinde bir görevdeşlik yaratmayı amaçlamıştır. GAP Kültürel Mirası Geliştirme Programı kapsamında desteklenen projelerde yer alan uzmanlar, KUDEB bünyesinde çalışmaya devam etmiştir. Deneyimli uz-

man personel kentsel koruma müdahalelerinin sürdürülebilirliği için ÇEKÜL Vakfı'ndan da destek almıştır. Tamamlanmış ve sürdürülen kentsel koruma uygulamaları ile farklı projeler, iletişim ağları ve alternatif mali kaynakların temini konusunda çalışmalar yapılabilmektedir. Benzer şekilde, GAP Kültürel Mirası Geliştirme Programı kapsamında desteklenen Şanlıurfa Tarihi Kent Merkezi Sağıklaştırma Projesi'de kent için dinamik bir tartışma alanı açılmasına olanak sağlamıştır. Proje hazırlama ve uygulama süreçlerinde ODTÜ-TAÇDAM (Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Tarihi Çevre Araştırma ve Değerlendirme Merkezi) uzmanları belediye çalışanlarına aktif destek sağlamıştır. Bu süreçte, alanda detaylı belgeleme yapılmış, kültür envanteri güncellenmiş ve "Koruma Stratejisi Rehberi" hazırlanması öngörülmüştür. Ancak, Şanlıurfa Belediyesi bünyesinde kurulan KUDEB bünyesinde yer alan uzmanların kentsel koruma alanı dışında da görev ve sorumluluklarının bulunması nedeniyle KUDEB uzmanları tarafından sağlanan katkı kısıtlı kalmıştır. Hibe olarak gerçekleştirilen sağıklaştırma projesi sonrasında yetişen ve deneyim kazanan yerel uzmanlar Belediye'de aktif rol alamamıştır.

Gaziantep Büyükşehir Belediyesi KUDEB personeli ile yapılan yüz-yüze görüşmelere ek olarak kurumdan temin edilen dokümanlar incelendiğinde, yapılan her koruma müdahalesinde, alanda tescilli yapı bulunmasa bile, detaylı bir müdahale olarak röleve ve restitüsyon çizimlerinin hazırlandığı ve önerilen müdahalelerin Gaziantep Bölge Koruma Kurulu tarafından onaylandığı görülmüştür. Ayrıca, müdahale öncesinden başlayarak süreç adım adım fotoğraflanarak müdahale belgelenmiştir. Dolayısıyla Gaziantep tarihi kent merkezinde kentsel koruma müdahalesi yapılmış alanlarda cephe, kaldırımlar, sokak kaplamaları, sokak mobilyaları, kepenkler ve bilgilendirme-yönlendirme-reklam panoları dahil olmak üzere bütünlük ve asgari kalite standardı bulunmaktadır. Ancak, yapılan müdahalelerin bakım-onarımları, yerel esnaf yerine yine Büyükşehir Belediyesi tarafından yapılmaktadır. Sorumlulukları yerel topluluk veya diğer organlarla paylaşmak için bir model önerisi geliştirilmemiştir. Şanlıurfa'da 2009 yılına kadar ODTÜ-TAÇDAM'ın danışmanlığı ile tarihi çevre birimi desteklenmiştir. Ancak, 2009 sonrasında, özellikle yerel seçim süreciyle birlikte, özellikle Şanlıurfa'nın tarihi kent merkezinde yapılan koruma müdahalelerinde niteliksel bir düşüş olmuştur. KUDEB uzmanları ile yapılan görüşmelerde, belgeleme yapılmadan gerçekleştirilen sokak kaplamalarının yenilenmesi, cephe düzenlemeleri ve üst örtü yenilenmesi gibi müdahalelerin gerekli projeler hazırlanmadan ve Şanlıurfa Koruma Bölge Kurulu tarafından onaylanmadan uygulanmıştır. Uzmanlar ile yapılan görüşmelerde, yapılan müdahaleler için "...Bölge Koruma Kurulu'na başvurmadık ve ne iş yaptığımızı sormadılar..." denilmiştir. Bu nedenle parçacıl müdahaleler nedeniyle farklı proje alanlarında malzeme, işçilik, tasarım ve çevre ilişkileri açısından özgünlük sağlanamamıştır. Sadece sokak kaplamaları açısından bir malzeme uyumu bulunmasına rağmen,

özellikle cephelere ve sokak kaplamalarına yapılan müdahaleler yerel halk tarafından yönlendirilmiştir. Bu müdahalelerdeki en önemli eksiklik ise, müdahale öncesi ve sonrasına ilişkin belgeleme yetersizliğidir. Bazı alanlarda kullanılan malzemelerin açık alanlar için uygun olmaması nedeniyle yakın zamanda yapılmış üst örtü, kepenk ve reklam panolarının acil bakım-onarım ihtiyacı bulunmaktadır.

Özet olarak, iç kurumsal kapasite konusundaki genel tartışmalar çerçevesinde Gaziantep'te büyükşehir belediyesinin yeteneklerini artıran güçlü ve vizyoner bir belediye başkanının olduğu, belediyenin yasal ve mali imkânlarının uygun kullanıldığı, gerekli teknik olanaklara erişebilen deneyimli uzmanların tarihi çevre koruma birimlerinde rol aldığı anlaşılmıştır. Diğer yandan, Şanlıurfa Belediye Başkanı'nın da vizyoner bir bakış açısı ve motivasyonu olmasına rağmen, belediyenin organizasyonel ve işlevsel kapasitesinin etkin bir şekilde kullanılmadığı anlaşılmıştır. Belediye bünyesinde kurulan KUDEB biriminde var olan teknik yetersizlikler ve deneyim eksikliği, 2009 yılından itibaren danışman mekanizmalarının da devre dışı bırakılması nedeniyle kurumsal kapasite eksikliği ortaya çıkmıştır. Sonuç olarak, kentsel koruma açısından Gaziantep'te iç kurumsal kapasite Şanlıurfa'ya göre daha yüksektir.

Kurumsal dış kapasitenin ilk bileşeni de Liderliktir. Kurumlar arası ağlar, ilişkiler ve beraber iş yapabilmeye becerilerine dayanan dış kapasite çerçevesinde Gaziantep örneğinde bir değerlendirme yaptığımızda, kent içerisindeki yerel kurumların koordinasyonunu sağlayan ve "Kollektif Platform" olarak adlandırılan mekanizmanın işletildiği görülmektedir. Yapılan görüşmelerde ve kurumdaki elde edilen bilgi ve belgelerde, Gaziantep Büyükşehir Belediye Başkanı'nın tarihi çevrenin korunmasında ulusal ve uluslararası koalisyonlar ve ortaklıklar kurma konusunda iddialı bir güce sahip olduğu anlaşılmıştır. Ancak, tarihi merkezde kentsel koruma faaliyetleri için iyi kurulmuş bir koordinasyon işletim sistemi olmasına rağmen, toplumun kentsel korumaya yerel katılımı konusunda araçlar kısıtlı kalmış ve yerel halka yönelik sadece bilgilendirme yapılmıştır. Benzer şekilde, Şanlıurfa Belediye Başkanı özellikle 2009 Yerel Seçimlerinde bağımsız aday olarak başarılı olmasından sonra daha çok tanınan ve güvenilen bir lider olmuştur. Ancak, anket sonuçları merkezi hükümetle çatışmanın sonucu olabilecek dayanıklılık veya güven kaybını da işaret etmiştir.

Dış kurumsal kapasitenin ikinci bileşeni, kurumların diğer yerel aktörlere rehberlik etme becerileridir. Diğer aktörlerin kentsel korumada sorumluluk almasına izin vermek uzun vadeli bir vizyon ve stratejik planlama gerektirir. Bu nedenle, paydaşların katılımını sağlamak, fikir birliği oluşturmak, vizyonu tanımlamak, politika ve stratejiler oluşturmak ve ilerlemeyi değerlendirmek için işlevsel yetenekler çok önemlidir. Bu bağlamda, anket çıktıları yüksek oranda bilgi akışı ve yol gösterici olmasına rağmen, hem Gaziantep Büyükşehir Bele-

diyesi hem de Şanlıurfa Belediyelerindeki uzman personel ile yapılan görüşmeler, yerel halkın kentsel korumaya doğrudan veya kısmen dâhil olmadığını göstermektedir. Belediyeler, kentsel koruma süreçlerini kendi belirledikleri ilkelere göre hayata geçirmiş ve sadece yerel halka bilgi vermişlerdir. Bazı uygulamalarda yerel halktan kısıtlı bir maddi katkı alınmak istenilmiş, ancak popülist politikalar nedeniyle bu yöntemden vazgeçilmiştir. Bu nedenle, sürdürülebilir koruma için henüz ortak sorumluluk duygusu oluşturulamamıştır. Tarihi çevre korumanın yerel birimleri olarak değerlendirilebilecek KUDEB'lerin tarihi kent merkezinde yer seçmiş olması görünürlük ve bilinirlik açısından olumlu bir durum ortaya çıkarmıştır. Öte yandan, kurumlardan alınan bilgi ve belgelere ve yüz-yüze görüşmelere göre, Gaziantep'teki koruma birimi, mülk sahiplerinin Kültür ve Turizm Bakanlığı gibi çeşitli kurumlardan koruma hibesi almaları için teknik destek mekanizması oluşturmaya çalışmaktadır. Koruma birimi önemli bir yol gösterici faaliyet olarak Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından verilen Proje Hazırlama hibesi ve Uygulama hibesi başvurularını hazırlamıştır. Ancak Şanlıurfa'daki koruma biriminin personel nitelikleri ve teknik kapasitesi böyle bir desteğin oluşturulması için yeterli değildir.

Kurumsal dış kapasitenin bir diğer bileşeni ise kurumların görünürlüğünü ve bilinirliğini belirleyen "bilgi kanallarının" kullanımı, stratejik ağ ve ilişkilerin kurulabilmesidir. Örnek alan çalışmasında, Gaziantep ve Şanlıurfa kentlerinde yapılan kentsel koruma müdahalelerinde yerel halk ile sadece bilgilendirme amaçlı küçük ölçekli toplantıların yapıldığı anlaşılmıştır. Yapılan toplantılar esnasında Gaziantep Büyükşehir Belediyesi tarafından çizim, proje ve 3 boyutlu modeller kullanılmıştır. Şanlıurfa örneğinde ise onaylanmış projelerin bulunmaması nedeniyle müdahalelerin içeriğinde güçlü gruplar ve yerel liderler tarafından yönlendirme yapılmıştır. Bu durum özellikle, tarihi kent merkezi içerisinde uygulanan üst örtü malzeme ve biçimlerindeki farklılıklardan anlaşılabilir. Bilgilendirme toplantılarına ek olarak Gaziantep Büyükşehir Belediyesi tarafından broşürler, kitapçıklar hazırlanmıştır. Ayrıca uygulama sürecine yön gösterici rehber dokümanlar hazırlanmıştır. Gaziantep Büyükşehir Belediyesi tarafından farklı internet sayfalarında kentsel koruma faaliyetleri ile ilgili detaylı ve görsel destekli güncel sayfalar bulunmaktadır. Şanlıurfa örneğinde de tarihi kent merkezindeki AB finansmanlı sağlıklılaştırma projesi için broşürler yayınlanmıştır. Şanlıurfa Belediyesi'nin resmi internet sitesinde koruma faaliyetlerine ilişkin genel bilgiler bulunmaktadır. Sosyal medya kullanımında son 10 yıl içerisinde yaşanan gelişmeler dikkate alınarak günümüzdeki duruma ilişkin ayrıca değerlendirme yapılacaktır.

Sonuç olarak, kentsel koruma bağlamında kurumsal dış kapasiteyi değerlendirdiğimizde, Gaziantep Şanlıurfa'ya göre daha kurumsallaşmış yapıya sahiptir. Ancak her iki örnek alanda da yerel aktörlerin sürece katılımının desteklenmesi ve aktörlerin motive edilmesi konusunda yetersizlikler bulunmaktadır.

3.1.2. Yerel Toplumsal Kapasite

Yerel toplumsal kapasite, bireysel kapasite ve toplumsal sermaye olmak üzere iki temel bileşenden oluşmaktadır. Bireysel kapasitenin ilk yönü, kültürel bilinç ve tarihi varlıklara karşı duyarlılıktır. Kentsel koruma birimlerindeki uzmanlarla yapılan anket ve görüşmelerin sonuçlarına göre, Gaziantep'te bireysel kapasitenin Şanlıurfa'ya göre daha fazla olduğu ifade edilmektedir. Bu durum özellikle geleneksel mesleklerle uğraşan yaşlı esnaf sayısının daha fazla olması ve mesleklerini yaşatma bilincine sahip olmalarından kaynaklanmaktadır. Ancak, Şanlıurfa tarihi kent merkezinde değişen arazi kullanımı ve elektronik eşya satışı, bakımı gibi ticari faaliyetler ile uğraşan genç nüfusun artışı tarihi çevreye karşı bilinç ve duyarlılıkta bir düşüşe sebep olmuştur. Bireysel koruma kapasitesinin ikinci yönü, tarihi kent merkezindeki aidiyet duygusudur. Yerel esnaflar ile yapılan anketler, tarihi kent merkezindeki aidiyet duygusunu değerlendirmeye yönelik soruları içermektedir. Mülk sahipleri ve kiracıların oranı ve tarihi kent merkezlerinde yaşama veya çalışma süreleri üzerinden bir değerlendirme yapıldığında, aidiyet duygusu ve oranı Gaziantep ve Şanlıurfa tarihi kent merkezlerinde de benzer bir niteliktedir. Sonuç olarak, kentsel koruma açısından Gaziantep'te tarihi merkezde çalışmış ve tarihi dokuya özen gösteren yaşlı nüfusun bulunması nedeniyle bireysel kapasite Şanlıurfa'ya göre biraz daha yüksektir. Ancak, alan çalışmaları her iki tarihi kent merkezinde de bilinç ve yanıt verme düzeyleri arasında önemli bir fark bulunmadığına ortaya koymuştur.

Yerel toplumsal kapasitenin ikinci bileşeni olan sosyal sermayenin ilk bileşeni ise tarihi kent merkezlerinde yerel topluluk içerisindeki yatay ve dikey bağlar, ağlardır. Bu nedenle yerel toplum içerisinde karşılıklı ilişkiler, günlük uygulamalar, sorumluluk paylaşımı ve sorunu kendi kapasitesiyle çözme becerisi çok önemlidir. Hem Gaziantep'te hem de Şanlıurfa'da toplumsal eylemler veya birlikte hareket etme becerileri oldukça kısıtlıdır. Bu nedenle mekânsal gruplaşmalar ve mesleki ilişkiler toplumsal kapasite için ön plana çıkmaktadır. Sosyal sermayenin ikinci bileşeni olan toplum içerisindeki örgütlenmeye baktığımızda ise, Gaziantep'te yerel esnafın %64, Şanlıurfa'da ise %53 oranlarında meslek odalarına üye oldukları görülmektedir. Ancak, Gaziantep ve Şanlıurfa'da da tarihi kent merkezlerinin korunması için meslek odaları dışında başka bir sivil örgüt bulunmamaktadır. Yerel liderlerle yapılan görüşmelerde de toplumsal örgütlenmenin kısıtlı olduğu vurgulanmıştır.

Sosyal sermayenin üçüncü yönü, mekânsal birliktelik, komşuluk ilişkilerine ve/veya iş bağlantılarına, işbirliğine dayanan bir gayri resmi ağ biçimidir. Mekâna / "yer kimliğine" gömülü bir kimlik türüdür. Mekânsal gruplama bazen dış aktörler veya yerel yetkililer tarafından zorunlu uygulamaya karşı toplu bir tepkiye neden olur. Ancak mekânsal ayrışma ve alandaki göç hızı gruplaşma derecesini zayıflatır. Mekân ilişkilerine ve arazi kullanımı haritalamasına dayalı kapsamlı ara-

tırmalar, mekânsal gruplandırmayı belirlemeye yardımcı olur. Gaziantep'te, özellikle Bakırcılar Odası başkanları, eğitim programları ve turistik faaliyetler için stratejik ağ oluşturma yoluyla mesleklerinin gelişimini desteklemektedir. Diğer yerel liderler de, esnaf işbirliği ile güvenlik altyapısının kurulmasından söz etmektedirler. Şanlıurfa'da ise mekânsal gruplaşma koruma faaliyetlerinde olumsuz değişimlere neden olmuştur. Başka bir ifadeyle, bazı gruplar kentsel korumaya müdahaleyi manipüle etmektedir. Örneğin, GAP-CHD Programı ile ortak finanse edilen Sağlıklaştırma Projesi'nin tamamlanmasından sonra, mahalle esnafının baskısıyla meydanların düzenlemeleri Belediye tarafından yıkılmış, bazı meydanlarda yaya hareketini kısıtlayacak araç geçişlerine izin verilmiş ve açık alanların/ meydanların motosikletler için park yeri olarak kullanılmasının önu açılmıştır. Bir başka örnek olarak, devam eden sokak kaplama tadilatları her sokakta esnaf tarafından manipüle edilmektedir. Bu nedenle, uygulanan projelerde malzeme, işçilik ve tasarım açısından farklılıklar oluşmuştur.

Toplumsal kapasitenin oluşmasında en önemli bileşenlerden bir tanesi ise güvendir; bireylerin özgüveni, bireylerin karşılıklı güveni ve yerel yönetimlere duyulan güven olarak alt bileşenleri sıralanabilir. Yerel topluluğa güven kentsel koruma açısından yönetim boyutunu geliştirmek için çok önemlidir. Gaziantep'te yerel liderler geleneksel olarak ortaya çıkan toplumsal bir güvenden bahsetmektedir. Ayrıca tüm yerel liderler belediyeye ve Belediye Başkanı'na güvendiklerini ifade etmektedirler. Ancak Şanlıurfa'da tarihi kent merkezinde daha karmaşık bir sosyal yapı bulunmaktadır ve anketlere göre genç esnaflar yaşlılara göre daha az toplumsal güvene sahiptir. 2009 Yerel Seçimleri sonrasında Şanlıurfa Belediye Başkanı'nın bağımsız aday olarak seçimi kazanması sonrasında da siyasi nedenlerle güven konusunda azalma olduğu görülmüştür. Gaziantep ve Şanlıurfa örneklerinde ortak olan bir diğer husus ise, kentsel koruma müdahaleleri, özellikle inşaat aşamalarında yaşanan kısıtlılıklardan kaynaklı rahatsızlıklardır. Ancak, başarılı uygulamalar ile bu süreç geçici olmuştur.

Toplumsal kapasitede belirleyici rol oynayan diğer bir bileşen ise yerel liderlerdir. Toplumsal olarak sözü dinlenen genellikle yereldeki yaşlı, bilge veya güvenilir kişilerden oluşan kurumsallaşmış veya kurumsallaşmamış yerel liderlikler bulunmaktadır. Bazı durumlarda yerel lider muhtarlık gibi resmi bir rol üstlenirken, bazen de dernek başkanlıkları, meslek odası başkanlıkları gibi rollerde de yer alabilmektedir. Gaziantep ve Şanlıurfa tarihi kent merkezi örneklerinde de, Belediyeler, uygulama sürecini kolaylaştırmak için uygulamalar öncesinde ve sırasında yerel liderlere bilgi vermiştir. Bu bilgilendirici yaklaşım her iki örnek alanda da olumlu sonuçlara ulaşmıştır. Ancak, daha önce de belirtildiği üzere, Şanlıurfa Tarihi Kent Merkezi'nde kentsel korumayı manipüle etmek için yerel liderlik kullanılmaktadır.

Tablo 5. Gaziantep Tarihi Kent Merkezi bağlamında Yerel Koruma Kapasitesi

Yerel koruma kapasitesi	Planlama							Yönetim			Uygulama				
	Vizyon	Problem tanımı	Analiz	Belgeleme	Farklı ölçekler	Etaplama	İzleme	İdari	Finansal	Teknik	Belgeleme	Tanımlama	Onay	Uygulama	İzleme
Kurumsal kapasite															
İç kapasite															
Liderlik	*	•	•	•	•	•	•	+	•	•	•	•	•	•	•
Kurumsal yapı	•	+	+	•	±	+	+	+	•	•	+	•	•	+	•
Teknik kapasite	•	•	•	+	•	•	•	•	•	+	+	•	•	•	+
Finansal kapasite	•	•	•	•	•	•	•	•	*	•	•	•	•	•	+
Kişisel nitelikler	•	+	+	-	-	+	+	+	*	•	*	*	*	+	+
Dış kapasite															
Liderlik	*	•	•	•	•	*	*	*	*	•	•	•	•	•	•
Rehberlik etme becerileri	•	•	•	•	•	•	-	±	-	•	•	•	•	•	-
Bilgi/iletişim kanalları	•	•	•	•	•	+	+	+	+	+	•	•	•	•	+
Sosyal kapasite/sermaye															
Bireysel															
Bilinç ve duyarlılık	•	•	•	•	•	•	±	-	-	-	•	•	•	-	-
Sahiplenme	+	•	•	•	•	•	+	+	-	•	•	•	•	-	+
Toplumsal															
Toplumsal ağlar	•	•	•	•	•	•	•	-	•	•	•	•	•	•	•
Örgütlenme	•	•	•	•	•	•	+	+	-	•	•	•	•	•	+
Güven	•	•	•	•	•	•	+	+	-	•	•	•	•	•	•
Mekansal birliktelik	+	•	•	•	•	•	+	+	•	•	•	•	•	+	+
Yerel liderlik	•	•	•	•	•	•	+	+	-	•	•	•	•	+	+

*: Kentsel korumada önemli olumlu etki; -: Kentsel korumada olumsuz etki; +: Kentsel korumada orta düzeyde etki; •: Yerel koruma kapasitesi ile kentsel korumanın boyutları arasında doğrudan bir ilişki yoktur.

Sonuç olarak, kentsel koruma açısından, yaşlı nüfus ve toplumsal kapasiteyi artıran ticari ilişkiler nedeniyle Gaziantep'te toplumsal kapasite Şanlıurfa'dan daha yüksektir. Şanlıurfa'da tarihi kent merkezinde azalan geleneksel kullanımlar nedeniyle mekânsal birlikteliğe dayalı ortak kapasite ve beraber iş yapabilme becerisi azalmıştır. 2004 yılı sonrasında GAP Bölgesi'nde Kültürel Mirasın Geliştirilmesi Programı kapsamında uygulanmaya başlanan farklı ölçeklerdeki projeler Gaziantep ve Şanlıurfa kentlerinde tarihi çevrenin korunmasında kapasiteyi yükseltmiştir. Bu dönemlerde her iki kentin belediye başkanlarının da lider olarak oluşturduğu öngörüler ve gerçekleştirilen projeler tarihi çevrenin korunması konusunda yerel bir kapasite oluşmasını desteklemiştir. Ancak, yerel koruma kapasitesinin ölçütleri dikkate alınarak bir değerlendirme yapıldığında, Gaziantep Büyükşehir Belediyesi'nin iç ve dış kurumsal kapasitesinin, özellikle teknik, finansal ve uzmanlar açısından Şanlıurfa Belediyesi'nden daha yüksek olması nedeniyle, kentsel koruma süreçlerinin planlama, yönetim ve uy-

gulama aşamalarında Gaziantep tarihi kent merkezinde daha başarılı olduğu görülmektedir. Gaziantep ve Şanlıurfa tarihi kent merkezlerinde yerel halk ve esnafın tarihi çevre bilinci ve tarihi çevreye saygı bileşenlerinde benzer nitelikte olmalarına rağmen, özellikle Gaziantep tarihi kent merkezinde devam eden ticari ilişkiler doğrultusunda beraber iş yapabilme becerisinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu nedenle, kurumsal ve sosyal sermayenin yüksek olması nedeniyle, tarihi kent merkezinde kentsel koruma müdahaleleri başarılı bir şekilde sonuçlandırılmıştır. Şanlıurfa tarihi kent merkezinde ise esnaf ve yerel liderlerin beklenti ve istekleri nedeniyle, tarihi kent merkezinde çok farklı ve uyumsuz müdahaleler yapılmıştır. Bu durumda, özellikle kentsel koruma müdahalelerine ilişkin kapsamlı bir belgeleme ve projelendirme bulunmaması, güdülemelere ve keyfi yönlendirmelere sebep olmuştur. Her iki tarihi kent merkezinde de yerel toplum henüz tam anlamıyla sorumluluk üstlenmemiştir ve belediyelerin itici güç olma rolü devam etmektedir (Tablo 5, 6).

Tablo 6. Şanlıurfa Tarihi Kent Merkezi bağlamında Yerel Koruma Kapasitesi

Yerel koruma kapasitesi	Planlama							Yönetim			Uygulama				
	Vizyon	Problem tanımı	Analiz	Belgeleme	Farklı ölçekler	Etaplama	İzleme	İdari	Finansal	Teknik	Belgeleme	Tanımlama	Onay	Uygulama	İzleme
Kurumsal kapasite															
İç kapasite															
Liderlik	*	•	•	•	•	•	•	±	•	•	•	•	•	•	•
Kurumsal yapı	•	±	±	•	±	±	±	+	•	•	-	•	•	-	•
Teknik kapasite	•	•	•	-	•	•	•	•	•	-	-	•	•	•	-
Finansal kapasite	•	•	•	•	•	•	•	•	-	•	•	•	•	•	-
Kişisel nitelikler	•	+	+	+	-	-	-	-	-	•	±	±	±	-	-
Dış kapasite															
Liderlik	*	•	•	•	•	-	-	+	+	•	•	•	•	•	•
Rehberlik etme becerileri	•	•	•	•	•	•	-	-	-	•	•	•	•	•	-
Bilgi/iletişim kanalları	•	•	•	•	•	-	-	-	+	-	•	•	•	•	-
Sosyal kapasite/sermaye															
Bireysel															
Bilinç ve duyarlılık	•	•	•	•	•	•	±	-	-	-	•	•	•	-	-
Sahiplenme	-	•	•	•	•	•	-	-	-	•	•	•	•	-	-
Toplumsal															
Toplumsal ağlar	•	•	•	•	•	•	•	-	-	•	•	•	•	•	•
Örgütlenme	•	•	•	•	•	•	-	-	-	•	•			Güdüleme	
Güven	•	•	•	•	•	•	-	-	-	•	•	•	•	•	•
Mekânsal birliktelik	-	•	•	•	•	•	-	-	•	•	•			Güdüleme	
Yerel liderlik	•	•	•	•	•	•	+	-	-	•	•			Güdüleme	

*: Kentsel korumada önemli olumlu etki; -: Kentsel korumada olumsuz etki; +: Kentsel korumada orta düzeyde etki; •: Yerel koruma kapasitesi ile kentsel korumanın boyutları arasında doğrudan bir ilişki yoktur.

4. Son 10 Yıl İçerisindeki Gelişmeler ve Değerlendirme

Yukarıda da belirtildiği üzere, 2011 yılında yapılan kapsamlı araştırma ve değerlendirme her iki örnek alan için de önemli bir dönüm noktasını işaret etmektedir. 2004 yılında başlatılan ve kısa vadede hızlı bir şekilde uygulamaya konulan farklı ölçek ve bağlamdaki kentsel koruma müdahaleleri, tarihi kent merkezlerinde önemli etki ve dönüşümlere neden olmuştur. Bu süreçle beraber yerel kurumlarda kapasite inşası başlatılırken, yerel halkta özellikle artan ziyaretçi sayılarıyla kentsel korumayı farklı bir bağlamda benimsemeye başlamıştır.

Gaziantep tarihi kent merkezinde 2004–2011 yılları arasında yürütülen kentsel koruma müdahaleleri, GAP-KMG programı kapsamında tamamlanan Kır Kahvesi, Naip Ha-

mamı ve Butik Otel Projelerinden başlayarak, Kültür Yolu üst başlığı içerisinde eylem planları ile yürütülmüştür. Kültür yolu ekseninden Bakırcılar Çarşısı'ndan başlayarak yapılan kentsel koruma müdahaleleri, tarihi kent merkezinin batısında kalan tarihi konut dokusu, Bey Mahallesi içerisinde de etaplar halinde sürdürülmüştür. Gaziantep kentsel sit alanını kapsayan Koruma Amaçlı İmar Planı Revizyonu ve kentsel tasarım projeleri Gaziantep Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun 24.03.2011 tarihli kararı ile onaylanmıştır. Söz konusu imar planı, Restorasyon Eylem Planı başlığı altında yer alan projelerin bütünleştirilebilmesi için yasal ve yönetmelik çerçeveyi oluşturmuştur.

Gaziantep, 2015 yılında UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağına gastronomi alanında katılmış ve somut olmayan kültürel miras alanına da eklenmiştir. Bu süreçte ayrıca, UNESCO

¹ Göç İdaresi Başkanlığı'nın 31 Aralık 2021 tarihli verilerine göre Gaziantep İlinde 460.664 Suriyeli mülteci yaşamaktadır (<https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/> (Erişim Tarihi: Ocak 2022)).

Dünya Miras Listesi Geçici Listeye eklenen Kastel ve Livaları, Zeugma Antik Kenti ve Yesemek Açık Hava Müzesi kentin bilinirliğini arttırmıştır (Özmertyurt ve Uncuoğlu, 2021, s. 503). Tarihi kent merkezinin kuzeyinde yer alan istasyon ve yakın çevresinde yapılan kentsel müdahaleler ile kentin tarihi kent merkezinin yakın çevre ilişkileri de güçlendirilmektedir. Yıkılan Kâmil Ocak Stadyumu yerine İstasyon Caddesi ekseninde açık alan ve sokak düzenlemeleri yapılmaktadır. 2011 yılında açılan Zeugma Mozaik Müzesi ile tarihi kent merkezinin ilişkisinin güçlendirilmesi öngörülmektedir. Bu bağlamda tarihi kent merkezinin kuzeyinde kalan mahallelerde kentsel dönüşüm projesi uygulanması planlanmaktadır (GBB, 2020).

Bu süreçte ülke ölçeğinde etkileri olan Suriye İç Savaşı sonrasında yaşanan yoğun mülteci göçü, Gaziantep ve Şanlıurfa kentlerinde de değişimlere neden olmuştur. 2021 yılı verilerine göre Gaziantep, İstanbul'dan sonra en çok Suriyeli mültecinin yaşadığı ikinci şehirdir¹ ve mülteciler, geçici barınma merkezleri yerine çok büyük bir yoğunluğu kent merkezinde yer alan Şahinbey ve Şehitkamil ilçeleri olmak üzere, yerleşim merkezlerindeki ruhsatsız ve/veya düşük kiralı konutlarda yaşamaktadır (Sandal vd., 2016, s. 472–474). Sönmez (2016, s. 394) mültecilerin kent içerisinde mekânsal dağılımının oldukça düzensiz olduğunu, sosyal, kültürel ve ekonomik özelliklerin yer seçiminde belirleyici olduğunu, ancak özellikle şehrin çekirdeğinin düşük kiralar nedeniyle tercih edildiğini vurgulamaktadır. Diğer yandan, tarihi kent merkezi ve geleneksel ticari aktiviteler açısından bir değerlendirme yapıldığında, hanlarda ve çarşılarda geleneksel ticari faaliyetlerin devam ettiği görülmektedir (Darıcı, 2018, s. 83). Bu noktada, yerel koruma kapasitesi bağlamında bir değerlendirme yaptığımızda “Kültürlerarası Kent” olarak tanımlanan (Kaya, 2020, s. 32–33) Gaziantep'te çok farklı ulusal ve uluslararası ortakla birlikte projelerin uygulanmaya devam etmesi ve beraber iş yapabilmeye becerileri kapasitenin gelişmesine ve sürdürülebilmesine olanak sağlamaktadır.

Şanlıurfa tarihi kent merkezindeki yerel koruma kapasitesini etkileyen en önemli etmenlerden bir tanesi, 2012 yılında kabul edilen 6360 sayılı Büyükşehir Yasası ile Şanlıurfa Belediyesinin büyükşehir statüsü kazanmasıdır. Şanlıurfa Belediyesi'ne ek olarak, tarihi kent merkezini kapsayan alanda Eyyübiye İlçe Belediyesi kurulmuştur. Yerel koruma kapasitesinde finansal ve teknik kapasitesi genişleyen Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi tarafından hazırlanmış stratejik planlarda (ŞBB, 2014; ŞBB, 2016) tarihi dokunun, mekânların ve işlevlerin korunması öngörülmüş, ancak belirtilen amaçların gerçekleştirilmesine yönelik strateji ve eylem planları ortaya koyulmamıştır. Tarihi kent merkezi içerisinde kalan sit alanları ve Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgeleri için hazırlanan Koruma Amaçlı İmar Planı ve Koruma ve Gelişim Bölgesi Planları ise

2017 yılında onaylanmıştır. Söz konusu planlarda yerel kurumlar ve aktörlerin katılım ve rol paylaşımına ilişkin öneriler geliştirilmesine rağmen, uygulamaya yönelik bir eylem planı oluşturulamamıştır. Şanlıurfa ölçeğinde tarihi bilinç ve algının gelişmesinde belirleyici olan etmenlerin başında Göbeklitepe gelmektedir. Göbeklitepe'de yapılan çevre düzenlemesi ve ziyaretçi merkezine ek olarak alanın 2018 yılında UNESCO Dünya Miras Listesine girmesinin uluslararası tanınırlığın yanı sıra yerel ölçekte etkileri olmuştur. Şanlıurfa ölçeğinde Göbeklitepe, Harran ve Balıklıgöl olmak üzere üç adet alan yönetim planı hazırlanmıştır (Cihangir Çamur ve Bozkaya Yetkin, 2019). Bu dokümanlarda da paydaşların katılımı ve rolleri konusunda öneriler yer almaktadır.

Bu süreçte hazırlanan farklı ölçek ve bağlamlardaki planlama çalışmaları ve strateji dokümanlarında yerel katılıma yönelik öneri ve stratejilerin geliştirilmiş olmasına rağmen, yapılan uygulamalara ve projelere bakıldığında, yerel aktörlerden daha çok, merkezi kurumların yatırımlarının ve projelerinin etkili olduğu görülmektedir. 2006 yılında yürütülen altyapı çalışmaları esnasında keşfedilen Haleplibahçe mozaikleri (KKA, 2015, s. 6) üzerinde inşa edilen Mozaik Müzesi ve alanın kuzeyinde inşa edilen yeni Arkeoloji Müzesi kent içerisinde önemli bir çekim noktası ortaya çıkarmıştır. Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi tarafından yapılan projeler ise ağırlıklı olarak Kale, Balıklıgöl ve Haleplibahçe çevresinde yer alan niteliksiz ve çoğunlukla ruhsatsız yapıların yıkılarak, alanın temizlenmesi ve çevre düzenlemesinin yapılması yönündedir. Ayrıca tarihi kent merkezi çeperinde Karacadağ Kalkınma Ajansı'ndan da destek alınarak noktasal onarımlarda yapılmıştır (Aydoğdu, 2019, s. 47–50).

Yukarıda da belirtildiği üzere, Suriye İç Savaşı sonrasında yaşanan mülteci göçünden Şanlıurfa da yoğun bir şekilde etkilenmiştir.² Karademir ve Doğan (2019, s. 117) Suriyeli öğrencilerin kentteki mekânsal dağılımına dayanarak mültecilerin dağılımına ilişki yaptıkları mekânsal analizlerde, merkez ilçelerde yoğunlaşma olduğu, özellikle tarihi kent merkezinin de içerisinde yer aldığı merkezi Eyyübiye İlçesi'nde bir yoğunlaşma olduğu görülmektedir. Bu bölgede dikkat çeken önemli bir araştırma sonucu ise, Suriyeli mültecilerin tarihi kent merkezi içerisinde açmış oldukları iş yerleridir. Suriyeli mültecilere ait işyerlerinin özellikle tarihi kent merkezinin ana omurgası olan Divanyolu Caddesi'nde ve tarihi hanlar bölgesi girişinde yer alan Haşimiye Meydanı'nda kümelenmiştir (Karademir ve Doğan, 2019, s. 121–22). Yerel koruma kapasitesine ilişkin yapılan tespitlerde de belirtildiği üzere, sosyal sermayenin oluşmasında en önemli hususlar aidiyet ve sahiplenmedir. Ancak tarihi kent merkezindeki kullanıcıların ve yerel halkın hızlı bir şekilde değişimi, yerel koruma kapasitesi açısından bir problem alanı oluşturmaktadır.

² Göç İdaresi Başkanlığı'nın 31 Aralık 2021 tarihli verilerine göre Şanlıurfa İlinde 427.640 Suriyeli mülteci yaşamaktadır ([https://mülteciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/...](https://mülteciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/) (Erişim Tarihi: Ocak 2022)).

³ Kentlinin kentsel korumayı benimsemesinde önemi bir etmen olarak görünen turizm sektörü oldukça kırılabilir bir yapıya sahiptir. Küresel ölçekte krizler veya yerel güvenlik problemlerinin turizme doğrudan etkileri olmaktadır. TURSAB (2020) verilerine göre, 2019 ve 2020 ziyaretçi sayıları karşılaştırıldığında, COVID-19 küresel salgını nedeniyle Şanlıurfa kentinde %52,2, Gaziantep kentinde ise %40,2 kayıp oluşmuştur.

Sonuç olarak bir değerlendirme yaptığımızda, her iki kentte 2004 yılından itibaren yapılan kentsel koruma müdahaleleri ve kültürel miras alanında yapılan yatırımlar ile önemli kazanımlar elde edilmiştir. Yerel kurumların bu süreçte kazandığı deneyimlerin yerel koruma kapasitesi inşasında ve sürdürülmesindeki rolü yadsınamaz. Benzer şekilde yerel halkın da özellikle artan ziyaretçi sayıları ile kültürel mirasın korunması konusunda bilinç ve ilgi düzeyleri artmaktadır. Ancak, çok iyi bilindiği üzere, kentsel koruma ve kültürel mirasın yönetimi konusunda turizm, öncelikli bir amaç değildir. Turizm sektörünün kırılabilirliği³ da dikkate alındığında, kentsel korumanın ortak bir sorumluluk olarak sürdürülebilirliği ancak yerel koruma kapasitesinin inşası ile mümkündür. Son 10 yıl içerisinde yapılan müdahaleler ve yatırımlar çerçevesinde değerlendirdiğimizde, Şanlıurfa tarihi kent merkezinde merkezi hükümet tarafından yapılan yatırımların belirleyici ve destekleyici rol oynadığı görülmektedir. Diğer yandan, 2011 yılında yapılan çalışmada da görüldüğü üzere, yerel koruma kapasitesi beraber iş yapabileme becerilerine dayalı olarak daha yüksek olan Gaziantep kentinde sürdürülebilir kentsel koruma müdahalelerinin geliştirilmesi mümkündür. Bu öncül yazı çerçevesinde daha kapsamlı alan araştırmasına dayalı bir değerlendirmenin, ülke ölçeğinde başka örnek alanlar eklenerek de karşılaştırılması önemli bir araştırma sorusu olarak görünmektedir.

Kaynaklar

- Arnstein, S. R. (1969), A Ladder of Citizen Participation, *Journal of the American Planning Association*, Vol. 35, No. 4, 216-224.
- Asatekin, G., Madran, E. (1988), Kuşadası Kaleiçi Yöresi Sağlıklaştırma ve Yenileme Projesi, *Mimarlık*, 26, 2., 52.
- Ataöv, A., Eraydın, A. (2011), Different Forms of Governance: Responses of Two Metropolitan Regions in Turkey to State Restructuring, *Urban Affairs Review*, 47(1), 84-128.
- Aydoğdu, H. (2019), Şanlıurfa Tarihi Kent Merkezinde Koruma-Geliştirme Stratejileri Üzerine Bir Araştırma, yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Gaziantep.
- Bayırbağ, M.K. (2010), Local Entrepreneurialism and State Rescaling in Turkey, *Urban Studies*, 47(2), 363-385.
- Belge, B. (2012), Tarihi Kent Merkezlerinin Bir Yönetişim Süreci Olarak Düzenli Bakım-Onarımında Yerel Koruma Kapasitesinin Etkileri; Gaziantep ve Şanlıurfa Örnek Çalışma Alanları, yayınlanmamış Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Bourdieu, P. (1986), The Forms of Social Capital, *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, Richardson J., Westport, CT:Greenwoog, 241-258.
- Chaskin, R.J. ed. (2001), *Building Community Capacity*, Aldine De Gruyter, New York.
- Cihangir Çamur K., Bozkaya Yetkin F., (2019) Arkeolojik Sit Alanlarında Yönetim Planlamasının Kültür Turizmine Etkisinin Değerlendirilmesi; Şanlıurfa Örneği, *Harran Üniversitesi Mühendislik Dergisi*, 4(3): 38-48.
- Clark, K. (2001), From Regulation to Participation: Cultural Heritage, Sustainable Development and Citizenship, "Forward Planning: The function of cultural heritage in a changing Europe", Council of Europe, 103-112.
- Cohen N. (2001), *Urban Planning, Conservation and Preservation*, McGraw Hill, New York.
- Coleman J. S. (1988), Social Capital in the Creation of Human Capital, *The American Journal of Sociology*, Vol. 94, Supplement: Organizations and Institutions: Sociological and Economic Approaches to the Analysis of Social Structure, 95-120.
- Çırak A.A., Yörür N. (2007), Strategic Meaning of the Historical City Center While Designating Future a City" A Study with Numerous Actors: İzmir City Kemeraltı Bazaar Case, 43rd ISOCARP Congress.
- Darıcı, Ç. (2018), 16. Yüzyıldan Günümüze Gaziantep'te Tarihi Ticaret Merkezi Arasa Ve Yakın Çevresi İşlevsel Değişimi Ve Değerlendirmesi, yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Gaziantep.
- Denters, B., Klok, P.J. (2006), Measuring institutional performance in achieving urban sustainability, Legitimacy and Urban Governance, A cross-national comparative study, ed. Heinelt H., Sweeting D. and Getimis P., Routledge, 42-58.
- Diamond, J., Liddle, J. (2005), *Management of Regeneration*, Routledge.
- Digaetano, A., Strom, E. (2003), Comparative Urban Governance, An Integrated Approach, *Urban Affairs Review*, Vol.38, No.3, 356-395.
- Dobby A (1978), *Conservation and Planning*, Hutchinson, London, 1978.
- Duzcu S. (2006), The Assessment Criteria of Urban Regeneration Projects: The Case of the Fener-Balat Districts in İstanbul, Master Thesis in Urban Design, METU.
- Enyedi, G., (2004), Public Participation in Socially Sustainable Urban Development, UNESCO / MOST, [http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001355/135555eo.pdf] Access Date (14.07.2012).
- Evans G. (2005), Measure for Measure, Evaluating the Evidence of Culture's Contribution to Regeneration, *Culture-Led Urban Regeneration*, (Ed. by Paddison, R. and Miles S.), Routledge, 116-140.
- Forrest, R., Kearns, A. (2001), Social Cohesion, Social Capital and the Neighbourhood, *Urban Studies*, 38 (12), 2125-2143.
- Fukuyama, F. (2002), Social Capital and Development: The Coming Agenda, *SAIS Review*, Vol.22, Number 2, 23-37.

- Gargan, J.J. (1981), Consideration of Local Government Capacity, *Public Administration Review*, Vol.41, No.6, 649-658.
- GBB (Gaziantep Büyükşehir Belediyesi) (2020), Yaprak ve Çakmak Mahalleleri 1/1000 Ölçekli Revizyon Uygulama İmar Planı-Plan Raporu, Gaziantep.
- Getimis P., Grigoradou D. (2005), Changes in urban political leadership, Leadership types and styles in the era of governance, *Urban Governance and Democracy, Leadership and Community Involvement*, ed. Haus M., Heinelt H. and Stewart M., Routledge, 168-189.
- Gibbs, D.C., Jonas, A.E.G., Reimer, S., Spooner, D. (2001), Governance, institutional capacity and partnership in local economic development: theoretical issues and empirical evidence from the Humber Sub-region, *Transactions of the Institute of British Geographers*, Vol.26, Issue.1, 103-119.
- Gilmour, T. (2007), Institutional Capacity as a Barrier to the Growth of the Non-profit Housing Sector, ENHR International Conference - Sustainable Urban Areas -W16 / Institutional and Organizational Change in Social Housing Organizations in Europe, Rotterdam, [www.enhr2007rotterdam.nl.] Erişim Tarihi (14.07.2012).
- Gissendanner, S. (2004), Mayors, Governance Coalitions, and Strategic Capacity – Drawing Lessons from Germany for Theories of Urban Governance, *Urban Affairs Review*, Vol.40, No.1, 44-77.
- Graham J., Amos B., Plumptre T.(2003), Principles for Good Governance in the 21st century, Policy Brief No.15, Institute on Governance / IOG, http://iog.ca/sites/iog/files/policybrief15_0.pdf.
- Grindle, M.S. (1996), *Challenging the State: Crisis and Innovation in Latin America and Africa*, Cambridge Studies in Comparative Politics, Cambridge University Press.
- Habermas, J., (1984), *The Theory of Communicative Action, Volume-1, Reason and the Rationalization of Society*, trans.by Thomas McCarthy, Beacon Press, Boston.
- Habermas, J.(1987), *The Theory of Communicative Action, Volume-2, Lifeworld and System*, Polity Press, Cambridge, U.K.
- Halpern, D. (2005), *Social Capital*, Polity Press.
- Harpham, T., Boateng, K.A. (1997), Urban Governance in Relation to the Operation of Urban Services in Developing Countries, *Habitat Intl*, Vol.21, No.1, 65-77.
- Harvey, D. (1989), From Managerialism to Entrepreneurialisms: The Transformation in Urban Governance in Late Capitalism, *Geografiska Annaler, Series B, Human Geography*, Vol.71, No.1, 3-17.
- Honadle, B.W. (1981), A Capacity Building Framework: A Search for Concept and Purpose, *Public Administration Review*, Vol.41, No.5, 575-580.
- Iyer S., Kitson M., Toh B., (2005), Social Capital, Economic Growth and Regional Development, *Regional Studies*, Vol.39.8, 1015-1040.
- Jeannotte, M., (2003), Just Showing Up: Social and Cultural Capital in Everyday Life, *Accounting for Culture: Thinking Thorough Cultural Citizenship*, University of Ottawa Press, 124-145.
- Kain R (ed) (1981), *Planning for Conservation*, Mansell.
- Karademir, D., Dogan, M. (2019). Suriyeli mültecilerin mekânsal analizi: Şanlıurfa örneği. *Cografya Dergisi*, 39, 111-124.
- Kaya, A. (2020), Türkiye’de Suriyeli Göçü Ve Belediye Deneyimleri: Kitlele Göçler, Yerel Yanıtlar, SKL International AB, Ankara.
- KKA (Karacadağ Kalkınma Ajansı) (2015), Haleplibağçe Mozaikleri – Katalog, Kurtuluş Matbaası, Şanlıurfa.
- Kılıç, S. E., Aydoğan, M. (2006). Katılımcı Bir Kentsel Koruma Projesi: İzmir-Kemeraltı Tarihi Kent Merkezi. *Ege Coğrafya Dergisi*, 15(1-2), 61-71.
- Kübler, D., Heinelt, H. (2005), Metropolitan governance, democracy and the dynamics, *Metropolitan Governance, Capacity, democracy and the dynamics of place*, ed. Kübler, D. and Heinelt, H., Routledge, 8-28.
- Larkham P., *Conservation and the City*, Routledge., 1996.
- Lichfield N. (1988), *Economics in Urban Conservation*, Cambridge [England], Cambridge University Press in association with Jerusalem Institute for Israel Studies.
- Lowndes, V., Wilson, D., (2001), Social Capital and Local Governance: Exploring the Institutional Design Variable, *Political Studies*, Vol.49, 629-647.
- Macgillivray A., Walker P. (2000), *Local Social Capital: Making It Work on the Ground*, Social Capital; Critical Perspectives, Baron Stephen, Field John and Schuller Tom (Eds.), Oxford University Press, 197-211.
- Malecki, E.J. (2002), Hard and Soft Networks for Urban Competitiveness, *Urban Studies*, Vol.39, Nos 5-6, 929-945.
- Melissinos A. (2001), Cities as Urban Monuments, “Forward Planning: The function of cultural heritage in a changing Europe”, Council of Europe, 83-90.
- Pearce D (1989), *Conservation Today*, Routledge.
- Pickard R. D. (1998), *Conservation in Build Environment*, Longman.
- Pickard, R.D. (2001), *Management of Historic Centers*, Spon Press.
- Pickard R. D. (2002), *European Cultural Heritage (Vol II): A Review of Policies and Practice*, Council of Europe Publishing, Strasbourg.
- Pierre, J. (1999), Models of Urban Governance, *The Institutional Dimension of Urban Politics*, *Urban Affairs Review*, Vol.34, No.3, 372-396.
- Plummer J. (1999), *Municipalities and Community Participation; A Sourcebook for Capacity Building*, Earthscan.
- Purdue D. (2001), Neighbourhood Governance: Leadership, Trust and Social Capital, *Urban Studies*, Vol.38, No.12, 2211-2224.
- Putnam R. (1993), *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*, Princeton University Press.
- Putnam R. (2000), *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*, New York, Simon and Schuster.
- Putnam R. (2001), *Social Capital: Measurement and Consequences*, *Canadian Journal of Policy Research* (.pdf document), [http://www.oecd.org/dataoecd/25/6/1825848.pdf8, (Erişim Tarihi: 20.12.2010).
- Rhodes, R.A.W. (1996), *The New Governance: Governing without Government*, *Political Studies*, XLIV, 652-667.
- Ripp M., Rodwell D. (2016) The governance of urban heritage, *The Historic Environment: Policy & Practice*, 7:1, 81-108, DOI: 10.1080/17567505.2016.1142699.
- Orbaşlı A. (2000), *Tourists in Historic Towns: Urban Conservation and Heritage Management*, Spoon.
- Özmertyurt G., Uncuoğlu İ.S. (2021), Yerel Yönetimlerin Tarihi Çevredeki İhya Politikalarının Yaşam Kalitesine Etkisi: Gaziantep Şehreküstü Bölgesi, *İDEALKENT*, Sayı 32, Cilt 12, 2021-1,492-527.
- Sandal, E.K., Hançerkıran, M., Tıraş, M. (2016), Türkiye’deki Suriyeli Mülteciler ve Gaziantep İlindeki Yansımaları, *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 15(2):461-483.
- Sat A.N., Gürer N., Üçer Gürer A. (2006), *Local Governments Role in Conservation and Evaluation*, 42nd ISOCARP Congress.
- Serin U. (1995), Public participation in the integrated conservation of historic urban environment, yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, ODTÜ, Ankara.
- Shiple R., Kovacs J.F. (2008), *Good Governance Principles for the Cultural Heritage Sector: Lessons from International Experience*, *Corporate Governance*, Vol.8, No.2, 214-228.
- Siravo, F. (2015), *Planning and Managing Historic Urban Landscapes, Reconnecting the City: The Historic Urban Landscape Approach and the Future of Urban Heritage*, First Edition. (Eds: Francesco Bandarin and Ron van Oers.) John Wiley & Sons, Ltd.
- Sönmez, M.E. (2016), Suriyeli Sığınmacıların Gaziantep Şehrindeki Mekânsal Dağılışı ve Geleceği, *TUCAUM Uluslararası Coğrafya Sempozyumu*, 13-14 Ekim 2016, Ankara.
- Stoker, G. (2002), Governance as theory: five propositions, *International Social Science Journal*, Vol.50, Issue 155, (UNESCO, 1998).
- ŞBB (Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi) (2014), 2015 – 2019 Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Stratejik Planı, Şanlıurfa.
- ŞBB (Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi) (2016), 2016 – 2020 Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Stratejik Planı, Şanlıurfa.
- Tekeli, İ. (2021), İzmir’de Katılımcı Planlama Arayışları: İzmir-Deniz, İzmir-Tarih Projeleri, *Mekan ve Yer* (Ed.Özaydın G., Akı M.) Yeni İnsan Yayınları, İstanbul.

- Tiesdell, S., Oc, T., Heath, T. (1996), *The Revitalizing Historic Urban Quarters*, Architectural Press, An imprint of Butterworth-Heinemann.
- Townsend T., Pendlebury J. (1999), Public Participation in the Conservation of Historic Areas: Case-studies from North-east England, *Journal of Urban Design*, Vol.4, No.3, 313-331.
- TURBAB (Turizm Seyahat Acentaları Birliği) (2020), İl Destinasyon Haberleri, Gaziantep – Şanlıurfa, <https://www.tursab.org.tr/il-destinasyon-raporlari/2020-raporlari>, Erişim Tarihi: Aralık, 2021.
- UNDP Capacity Assessment, Practice Note (2008), [www.content.undp.org/go/cms-service/download/asset/?asset_id=1684933 capacity assessment], (Erişim Tarihi 20.12.2010).
- UNDP Capacity Development, Measuring Capacity (2010), [<http://www.capacitydevelopment.org/doccs/general/UNDP%20Measuring%20Capacity%20Feb%202010%20FINAL.pdf>], (Erişim Tarihi 20.12.2010).
- UNESCO (2008a), Historic Districts for All, A Social and Human Approach for Sustainable Revitalization, <http://unesdoc.unesco.org/images/0015/001583/158331e.pdf>, (Erişim Tarihi 20.12.2010).
- Wagner, W. F., et al (Eds.) (2005), *Revitalizing the City, Strategies to Contain Sprawl and Revive the Core*, M.E. Sharpe.
- Wallis, J. (2002), Social Capital and Local Government Capacity, *Australian Journal of Public Administration*, 61 (3), 76-85.
- Woolcock M. (1998), Social Capital and Economic Development: Toward a theoretical synthesis and policy framework, *Theory and Society*, 27, 151-208.
- Woolcock M., Narayan D, (2000) Social Capital: Implications for Development Theory, Research and Policy, *The World Bank Research Observer*, Vol 15, No. 2, 225-249.